

הוועדים והווערות

שנת תשל"ב

א. המינוח

בשש ישיבות של הוועד נסקרה העבודה בוועדות המקצועיות, נדונו בעיות כלליות במינוח, כגון: שיתוף בהכנת המילונים עם מוסדות באוניברסיטאות ומכון התקנים; החשיבות, התועלת והקשיים בהוספת הגדרות לצד המונחים שבמילוני האקדמיה; הועלתה פניית אנשי האוניברסיטה העברית בעניין מונחי האמנות.

נדונו מונחי הגלים והזרמים בים, הטלוויזיה, שמות עופות הנכר, המכניקה – לפני הבאתם לאישור במליאת האקדמיה.

חברי הוועד: הא' אירמאי, ש' ייבין (י"ר), מלצר, רבין, שלי.
מזכיר הוועד: הא' ע' איתן.

ואלה הוועדות שפעלו בשנת תשל"ב:

בירושלים:

1. פסיכולוגיה – תשע ישיבות הקדישה הוועדה למונחי הלמידה, הזכירה, השכיחה והדמיון, והיא עומדת לסיים פרק זה בקריאה ראשונה.
חברי הוועדה מטעם האקדמיה הם האדונים: א' פורת ומ' שלי, ומטעם אנשי המקצוע: הא' א' אורמאי (י"ר), הגב' ג' אורתר, הגב' י' פלום ומר' י' קוריאט. מזכירתה הגב' ש' בהט.
2. רפואה – גסתיים הדיון על מונחי הפתולוגיה בקריאה שנייה ושלישית, והם יובאו לאישור המליאה בראשית שנת תשל"ג. הוחל בדיון על מונחי הרפואה הפנימית. ס"ה היו שבע ישיבות. חברי הוועדה הם: מטעם האקדמיה האדונים א"א אורבך, מ"ה בן-שמאי, א"ש רחוטל, ומטעם הרופאים האדונים: ה' אונר (י"ר) בישיבות על מונחי הפתולוגיה, ה' בר-און, מ' חלמן, א"מ כהן, א' רחונמן. המזכירה הגב' ש' בהט.
3. תורת הספרות – עובד המצע לדיון (בידי פרופ' ד' פניס), ובשמונה ישיבות נדונו מונחים בפרק הפרוטודיה. חברי הוועדה הם מטעם האקדמיה האדונים: א' ברוידא, ד' פניס, ע' פליישר, ח' שירמן (י"ר) ומטעם בעלי המקצוע הגב' ר' קרטון-בלום והא' א' כגן וג' שקד. המזכירה: הגב' ש' בהט.
4. כימיה – בארבע ישיבות נדונו כללי הנמנלקלאטורה העברית של הכימיה האורגנית. דיוני הוועדה הם בעקבות הפרסומים של האיגוד הבין-לאומי לכימיה עיונית ושימושית (IUPAC). חברי הוועדה הם: האדונים מ' מדן ומ"ה בן-שמאי מטעם האקדמיה, ומטעם בעלי המקצוע: א' גלזר, י' יובל, י' לייבוביץ (י"ר), י' מרכוס, י' קלוגאי, ע' שטייניץ, ש' שראל. המזכירה הגב' ש' בהט.

בתל-אביב:

5. זואולוגיה – נדונה רשימת שמות עופות הנכר, והיא אושרה במליאת האקדמיה. בישיבות אחדות של המזכירות עם זואולוגים הוכנו לדיון שמות דגי הים התיכון וים סוף. חברי הוועדה מטעם האקדמיה הם האדונים: ע' איתן, א"ל פאיאנס, י' רצהבי וא' שלונסקי, מטעם בעלי המקצוע האדונים: מ' אברם, מ' דור, י"ל ורנר, א' שולוב. המזכירה הגב' ג' רייך.

6. עיבוד נתונים - בשתיים-עשרה ישיבות דנה הוועדה בהערות על הצעת המילון למונחי עיבוד נתונים. בתוספות למילון ובשיבוץ בו. כן נדונה תכנית הפעולות להוצאת מהדורה ארעית של המילון ע"י איל-א (איגוד ישראלי לעיבוד אינפורמציה). חברי הוועדה מטעם האקדמיה הם האדונים: ע' איתן, ג' הגמן, מ-צ קדרי; ומטעם בעלי המקצוע האדונים: ב' הראלי, א' כשר, צ' ריזל, ס' שטיין. המזכירה הגב' נ' רייך.
7. קשר ואלקטרוניקה - בשלוש-עשרה ישיבות עינה הוועדה בהערות על הצעת הרשימה של מונחי הטלוויזיה ובשאר החלקים של המילון למונחי רדיו (כרך אחד מן המילון הבין-לאומי לאלקטרוטכניקה). המילון כולו אושר במליאת האקדמיה. בקריאה ראשונה נדונו מונחי האלקטרוניקה המיקרו-מיניאטורית. חברי הוועדה מטעם האקדמיה הם האדונים: ע' איתן, ש' מלצר, ומטעם בעלי המקצוע האדונים: ש' גוטצייט (ז"ר), ד' דגני, ח' דקל, י' הינריך, י' לנה, ש' סמילר, א' רון, מ' שניר, מ' שקד. המזכירה הגב' נ' רייך.
8. משחק הבריג' - לאחר כמה ישיבות עם הא' י' אלוף נשלחה למומחים הצעה מתוקנת של רשימת המונחים.

בחיפה:

9. הוועדה המרכזית למונחי הטכנולוגיה - קיימה את ישיבתה ביזם ט' שבט תשל"ב. חבריה מטעם האקדמיה הם האדונים: ש' אירמאי (ז"ר), ע' איתן, א' קריב ומטעם בעלי המקצוע האדונים: ד' אביר, י' בורלא, מ' גלברט, מ' פלג, ב' פלדשטיין. מזכיר הוועדה הא' י' בן-נן.
10. ועדת האישורים - היו ארבע ישיבות. ישיבה אחת הוקדשה למונחי הגלים והורמים בים, שתי ישיבות למונחי הסרטוט, ישיבה אחת למונחי הפסיקה. חברי הוועדה האדונים: ש' אירמאי, ע' איתן, א' קריב. המזכיר הא' י' בן-נן.
11. מונחי גלים וזרמים בים - הוכנה הודעת סיכום אשר נדונה בוועדת האישורים. המילון אושר ע"י האקדמיה והוגש לדפוס.
12. מונחי הפסיקה - נסתיים הדין במונחי המכניקה והוכנה הודעת סיכום לאחר דיון בוועדת האישורים. הוועדה התחילה את הקריאה הראשונה של מונחי תורת החשמל בשלוש ישיבות. חברי הוועדה מטעם האקדמיה הם האדונים: ש' אירמאי, מ' מיקס ומטעם בעלי המקצוע האדונים: ע' אסתרמן, ד' יצחקי, י' לרמן, ז' נצר, ב' פרת. המזכיר הא' י' בן-נן.
13. מונחי הסרטוט - היו שש ישיבות ונסתיים הדין במונחי הסרטוט. ועדת האישורים דנה במונחי הסרטוט בשתי ישיבות. חבר הוועדה מטעם האקדמיה - הא' ע' איתן, ומטעם בעלי המקצוע האדונים: ר' הימן, א' טהאו, ס' יואלי, מ' פלג, ג' פרידמן. המזכיר הא' י' בן-נן.
14. מונחי המשאבות - הייתה ישיבה אחת לסיום הקריאה הראשונה. הוצא חזר מסכם. חברי הוועדה מטעם האקדמיה הא' א' קריב, י' אורי, י' בן-נן. מטעם אנשי המקצוע האדונים: ד' אדלר, ד' ברוך, י' אורי, ח' אילברג, ז' גיר, ש' פרומוביץ, המזכיר הא' י' בן-נן.
15. מונחי הבנייה - נסתיימה הקריאה הראשונה של מונחי הריצוף בשתי ישיבות. הוכן חזר מסכם. הוועדה קיימה את הקריאה הראשונה של מונחי חיפוי הקירות בשלוש-עשרה ישיבות והתחילה בישיבה נוספת את הקריאה השנייה של מונחי הריצוף. חבר הוועדה מטעם האקדמיה הא' א' קריב, ומטעם בעלי המקצוע האדונים: מ' דיאמנט, מ' הימן, י' קאופמן, ב' קסלן. המזכיר הא' י' בן-נן.

ב. הדקדוק

חברי הוועד הם האדונים ' בלאו, ז' בן-חיים, ג' ברנרין, ש' מורג, ע"צ מלמד (ז"ר), ח' שירמן. מזכיר הוועד הא' מ' מדן.

ואלה הוועדות שפעלו בשנת תשל"ב (בירושלים):

1. שאלות דקדוק שימושיות - עניינים שיטתיים: בארבע ישיבות סיכמה הוועדה את הדיון בכללי הצירי, והם יעמדו לדיון בוועד הדקדוק בתחילת שנת תשל"ג.
2. שאלות דקדוק שימושיות - עניינים שוטפים: בארבע ישיבות סוכמו הדיונים בעניינים האלה: ניקוד שמות התואר מן הכפולים, כגון: דקיק, קליל, חמים, דליל; ניקוד משקל פעלן, כגון: שדכן, ססרן, צרכן; ניקוד השמות במשקל פעיל, כגון: וריד, ידיד, סעיף, קפיץ, שריר; הניקוד של הצורות המורכבות על דרך "הוששני, הוששני, חוששני, כמדומתי, כמדומתי".

השאלות נדונו בוועד הדקדוק, וההחלטות יובאו לאישור המליאה בשנת תשל"ג.

חברי הוועדה (על שני פלגיה הנ"ל) הם האדונים: ' בלאו (ז"ר), ז' בן-חיים, ג' ברנרין, מ' מדן, י' שבטיאל. המזכירה הגב' ש' בהט.

3. תקנת הלשון - בארבע ישיבות נדונו השאלות האלה: השימוש בסביל ובמלת היחס "על-ידי"; השימוש ו/או; שימוש העתיד במקום הציווי; שני נסמכים לסומך אחד; השימוש במספר (זכר או נקבה) בשבר [שאלה זו עדיין עומדת בשלב של דיון].

ג. הדרכה לשונית

הוועד להדרכה לשונית סקר בישיבתו את פעולות ההדרכה בשידורי ישראל. הא' א' בנודיד סקר את עבודתו ברדיו והגב' ר' אלמגור סקרה את עבודתה בטלוויזיה. הוועד החליט על הצורך בארגון קורס לעבודה מעשית בלשון, ההצעה הובאה לפני מנהלת האקדמיה. כן נדונה בישיבת הוועד לשון העיתונים, והמוזכרות שלחה הערות להיקון הלשון למערכות העיתונים (בכללן לסוכנות עת"ם). חברי הוועד היו האדונים: א' דותן (ז"ר), א"ל פאיאנס, מ"צ קדרי, י' רצהבי, א' שלונסקי. המזכירה הגב' ג' רייך.

ד. הפרסומים

כתבי-עת:

"לשונו", כתב-עת לחקר הלשון העברית והתחומים הסמוכים לה, כרך ל"ו, בעריכת י' קוטשר ז"ל; מזכיר המערכת: מ' מדן.

"לשונו לעם", קונטרסים עממיים לענייני לשון בעריכת ע' איתן ומ' מדן, מחזור כ"ג (קונטרסים רכ"א-ר"ל). בכללם: דקדוק יוצר מהו? לע' אורגן; לשון כסה ועשור לא' בנודיד; דרכי לשונו, דובריה וסופריה (ב') לצ' שארפשטיין.

"זיכרונות האקדמיה ללשון העברית", כרך י"ז (תשל"ל) וכרך י"ח (תשל"א).

"למד לשונך" בעריכת ש' בהט, בלוחות קיר ובעיתונות (גיליונות ע"ד-ס"ה).

מילונים שנדפסו:

מילון למונחי גלים וזרמים בים - המילון יודפס.

מילון למונחי חקר עבודה - המילון יודפס.

מילון למונחי הפסיקה, חלק א' - מכניקה - המילון יאושר ע"י האקדמיה ויודפס.

מילון למונחי הספרות - יוכן לדפוס.

מילון למונחי הסרטוט - המילון שהוגש לאישור האקדמיה בתחילת תשל"ג יובא לדפוס.

מילונים שהוכנו להדפסה:

מילון למונחי הגיאודיה - המילון יובא לאישור - לאחר עריכה נוספת. הוא יוגש לדפוס רק בשנת תשל"ד.

מילון למונחי התעבורה } תהליך דומה נחוץ לגבי שני מילונים אלה ויחול בו במידת
מילון למונחי הנוטות } האפשר.

מחקרים ומקורות:

בן-סירא, טקסט ועיבוד מכאנוגרפי (קונקורדנציות וכו'), הולך ונדפס.

שנת תשל"ג

א. המינוח

בירושלים:

1. פסיכולוגיה - 8 ישיבות במונחי הלמידה, הזכירה, השכיחה, הדמיון, התפיסה והתחושות. חברי הוועדה מטעם האקדמיה: א' פורת, מ' שלי; מטעם המקצוע: ה' אורמאן, ג' אורתר, י' פלום, י' קוריאט, מ' בר-הלל, ע' ניניו. המזכירה: ש' בהט.
2. רפואה - 7 ישיבות במונחי הרפואה הפנימית ובמתחים בודדים בפאתולוגיה. חברי הוועדה מטעם האקדמיה: א"א אורבך, מ"ה בן-שמאי, א"ש רוזנטאל; מטעם המקצוע: ה' אונגר, ה' בר-און, מ' וולמן, א"מ כהן, א' רוזמן, מ' רחמילביץ. המזכירה: ש' בהט.
3. תורת הספרות - 9 ישיבות במונחי פרוסודיה, שירה, סיפורת ודראמה. חברי הוועדה מטעם האקדמיה: א' ברודא, ד' פניס, ע' פליישר, ח' שירמן; מטעם המקצוע: ר' קרטן-בלום, א' כנן, ג' שקד, א' זקס. המזכירה: ש' בהט.
4. כימיה - 3 ישיבות בהתווית המשך העבודה במונחי הכימיה האורגנית ובמונחי הכימיה הפיסיקלית. חברי הוועדה מטעם האקדמיה: מ' מרן, מ' בן-שמאי, א' פורת; מטעם המקצוע: א' גלזר, י' יובל, א' מאיר, י' ליבוביץ, י' מרכוס, ש' שראל. המזכירה: ש' בהט.

בתל-אביב:

5. זואולוגיה - המזכירות בדקה והכשירה לדפוס רשימות שמות היונקים, הזוחלים והדו-חיים שמחוץ-לארץ. בעבודה זו השתתפו אנשי המקצוע: י"ל ורנר ומ' דור. ברשימת העופות שמחוץ-לארץ הוסיפה המזכירות את השמות האנגליים.
6. עיבוד נתונים - המילון הארעי למונחי עיבוד נתונים נמסר לאיל"א להדפסה ולהפצה.
7. מיקרו-אלקטרוניקה - 9 ישיבות - קריאה ראשונה במתחים. חבר הוועדה מטעם האקדמיה - ע' איתן; מטעם המקצוע: י' אבירי, ע' בנימיני, ש' גוטצייט, ד' דגני, י' היגריץ, ע' סמואל, מ' שניר, מ' שקד. המזכירה: ג' רייך.

בחיפה:

8. הוועדה המרכזית למונחי הטכנולוגיה - בישיבתה השנתית סקרה את פעולת הוועדה שבתחומה ותכננה את פעולתן. חבריה מטעם האקדמיה: ע' איתן, מ' מיקם, ש' מלצר, א' קריב; מטעם הטכניון: ש' אירמאי (חבר-יועץ של האקדמיה), י' ירניצקי, מ' פלג, י' רדאי; מטעם צה"ל: י' בורלא; מטעם אגודת האינג'נירים והארכיטקטים: ז' קרונוז; מטעם הסתדרות המהנדסים: בצלאל שני; מטעם מכון התקנים: מ' גלברט. המזכיר: י' בן-נן.

9. ועדת האישרים (טכנולוגיה) - בארבע ישיבות נדונו מונחי חקר העבודה, מנחי הגלים והורמים בים, מנחי הסרטוט, מנחי המשאבות. חבריה: ש' אירמאי, ע' איתן, א' קריב. המזכיר: י' בן-נון.
10. משאבות - סוכם (בישיבה אחת הדיון מסוף תשל"ב). חבר הוועדה מטעם האקדמיה - א' קריב; מטעם המקצוע: ד' אדלר, ח' אילברג, ד' ברוך, ז' ניר, ש' פרומוביץ. המזכיר: י' בן-נון.
11. פסיקה - ב-2 ישיבות נסתיימה קריאה ראשונה של חלקו השני של המילון למונחי הפסיקה (תורת החשמל). חברי הוועדה מטעם האקדמיה: ש' אירמאי, מ' מיקם; מטעם המקצוע: ד' יצחקי, מ' לינדמן, נ' לרמן, א' שמעוני. המזכיר: י' בן-נון.
12. בנייה - ב-15 ישיבות נדונו מונחי הטיחה ומונחי חיפוי קירות ותקרות. חברי הוועדה: מ' דיאמנט, א' הימן, א' פיקרצ'יק, י' קאופמן, ב' קפלן (כתב), ל' קפלן (כתבת). המזכיר: א' אלידן (אסטרחן).
13. מתמטיקה - ב-7 ישיבות נדון המצע למהדורה חדשה של מילון למונחי המתמטיקה.

ב. הדקדוק

בוועדות הדקדוק נדונו בתחום שאלות הדקדוק השימושיות בעיות בניקודם ובמשקלם של שמות-התואר מגורת הכפולים, צורותיו של משקל השמות -פעלן-, וניקודן של צורות מורכבות (מסוג "חושבני, חושני"). חברי הוועדה: י' בלאו, ז' בן-חיים, נ' ברגרין, מ' מדן, י' שבטאל. המזכירה: ש' בהט.

התחילה לפעול ועדת המעקב אחר ביצוע כללי הכתיב. חבריה: י' בלאו, א' דותן, ש' ייבין, ש' מורג, ח' רבין. המזכירה: ש' בהט.

ג. הדרכה לשונית

המזכירות המדעית הגישה עזרה לשונית לציבור ולמוסדותיו; טיפלה בסיכום החלטות האקדמיה ובהגשתן לציבור; שיתפה פעולה עם היועץ הלשוני של רשות השידור.

ד. הפרסומים

כתבי-עת:

"לשוננו", כתב-עת לחקר הלשון העברית והתחומים הסמוכים לה, כרך ל"ו, בעריכת ש' אברמסון. מזכיר המערכת: מ' מדן.

"לשוננו לעם", קונטרסים עממיים לענייני לשון בעריכת ע' איתן ומ' מדן, מחזור כ"ד (קונטרסים רל"א-ר"מ). בכללים: אליעזר בן-יהודה ותחיית הדיבור העברי לר' סיון; תמורות בלשוננו של ד' פרישמן לש' קרמר.

מילונים:

מילון למונחי הפסיקה: א' מכאניקה,

מילון למונחי הגלים והורמים בים,

מילון למונחי חקר העבודה.

מפרסומי מפעל המילון ההיסטורי:

ספר בן-סירא, המקור, קונקרדנציה וניתוח אוצר המלים.

ה. המילון ההיסטורי של הלשון העברית

נמשכה העבודה באיסוף החומר ובעיבודו ע"י המחשב האלקטרוני. מסתיים עיבוד החומר השייך לתקופה שמן המקרא עד גמר תקופת התנאים, ונמשך עיבוד התקופה של הספרות העברית החדשה (למן 1750). הוכן הטקסט של ספר בן סירא ע"פ כל כ"י המצויים בתוספת קונקורדנציות למלים ולצורות.

מישיבות מועצת מערכת המילון ההיסטורי

ביום ט"ו בטבת תשל"ב (2.1.72), בשעה 11.00 לפני הצהריים בבית האקדמיה.

נכחו האדונים: אורבך, בלאו, בן-חיים (ראש המערכת), ישראל יבין, מדין (מוכיר המועצה), מלמד, סדן (יו"ר המועצה), רבין, רוזנטל, שירמן.

סדר-היום א. סקירה על עבודת המערכת

ב. הצעה לעיבוד המקורות של תקופת ה-1 (300-1000 לסה"נ).

א. הא' בן-חיים: א. ארבע יחידות פועלות כיום במפעל: 1) יחידת המיכון, המשמשת את כל שאר היחידות; 2) המדור למקורות שמן חתימת המקרא ועד מוצאי תקופת הגאונים; 3) המדור לעברית חדשה, כלומר החל בשנת 1750 לערך; 4) המדור "מלים וצורותיהן לפי תעודות שבכתב", המשותף לאקדמיה ולאוניברסיטת הנגב, שהוקם רשמית אך בשבט תשל"א. בקרוב תפורסם במולטילית חוברת המופנית לאנשי המקצועות במדעי היהדות ובה: 1) רשימת כתבי-יד מניקדים בסוגי ספרות שונים, שנבחרו במערכת לכניס המלים המנוקדות; 2) עקרונות לבחירת המלים המנוקדות; 3) דוגמאות של כרטיס המלה המנוקדת בתוך הקשרה ערוך ע"י המחשב; לפי תנאי ההסכם קיימת ועדה מדעית מיוחדת למדור זה, וזו נתכנסה בראשית הסתיו ועיינה בחומר שהובא לפניה, ועדיין היא צריכה לסכם ולאשר את הפרק "עקרונות לבחירת המלים". היא תתכנס בימים הקרובים, ולאחר מכן תימסר החוברת להדפסה, וכך תינתן הודמנת לאנשי מקצועות היהדות וחוקרי הלשון העברית להעיר ולהשיג על גישות ודרכים לפני ייצובו הנגמור ושל המפעל. בינתיים נמשך רישום המלים מתוך כתבי-יד.

ב. המדור החדש הזה וכן המדור לעברית החדשה ע"י קצב עבודתו גרמו, שהיה עלינו להרחיב את מדור המיכון והיום יש לנו מתכנתת קבועה, המסייעת עם מר בושריה האחראי על כל המיכון, וכן אנו מנסים עתה נקבנית שלישית; מנסים, שכן לא קל למצוא נקבנית המסתגלת לכתיבת טקסטים כנעבדים במפעלנו. זאת שאנו מנסים עתה היא סטודנטית למשפטים, ובוודאי תעבוד רק במשך זמן לימודיה. במשך השנה נהיה צריכים להחליף את מכוונת הניקוב שאנו משתמשים בהן למשוכללות יותר, ונהיה פטורים מכרטיסים, מחסן להם וסבלותם. ההחלפה מתחייבת מן השינויים המתמידים במחשב, והמכוונת החדשה שכירותן יקרה יותר. אלא שבדעתנו לשכור רק 2 מכוונות במקום 3 שיש לנו עתה, ואנו עומדים בפני בעיה מסובכת. כדאיות השימוש במכוונות ניקוב עולה, אם משתמשים בהן בשלוש משמרות מעת לעת, ולפחות בשתי משמרות מעת לעת. ניסונו להשיג נקבנית המוכנה לעבוד במשמרת שנייה, אבל עד עכשיו לא עלה בידנו, ואם לא נתגבר על קושי זה, נהיה צריכים שלוש מכוונות ניקוב, וזה ייקר את ההוצאות של המפעל. אני מניח שיהיה עלינו להכריע בשאלה בסוף תשל"ב. אני שמח להודיע שבקשתנו הגשנית והחוזרת מן הנהלת המחשב באוניברסיטה, סוף סוף נשאה פרי וניתן לנו מעמד

שווה למחלקה של האוניברסיטה הן בנוגע לתור והן - חה עיקר - בנוגע לשכר המחשב. אלא שמערתה נרשמת עבודתו במחשב על שמי, כמורה באוניברסיטה, ז"א המילון הוא בעיניהם "פרויקט" שלי. במשך שנת התקציב 71-72 ייחסך לנו סכום של כ-25,000 לירות, והחסכון מתרבה או פוחת לפי העבודה הנעשית במחשב.

ג. המדור לעברית החדשה לא אדבר בו הפעם, ודובר בו בישיבות קודמות. אביא לפניכם בסעיף "שונות" הצעת מפעל מנדלי של האוניברסיטה, הנוגעת למדור זה. אשר למדור ללשון העתיקה קרוב לוודאי שיכולתי לבשרכם היום על סיום כינוס החומר של חמש מאות שנה ליצירה עברית, אילולא ההכרח שהוכרחנו להפריש חודשים אחדים מעבודתנו להכנת ההצעה המובאת לפניכם לדין היום, ולפיכך יסתיים כינוס החומר האמור תוך ארבעה חודשים בערך. אילו באנו להדפיסו במחשב בכרכים של 300 עמודים הכרך, כשכל ערך מלווה הקשר של שורה אחת - אנו מניחים שהיו לנו 70 כרכים. ואילו הדפסנו כל ערך בהקשר מילוני סביר, המאפשר לכתוב מילון בלי להזקק עוד למקור שנלקחה ממנו המלה, היה מספר הכרכים מגיע לכדי 350.

בדרך הילוכנו אל מטרתנו - אבל בסטייה מסוימת מן הדרך - הוכן "ספר בן-סירא, טקסט, קונקורדנציה ורשימות לקסיקולוגיות" לדפוס, והוא יידפס ישר מן המחשב באותיות רגילות. לשם כך צריך להכין רק תכנית מעבר מן המחשב לדפוס. אבל בשום פנים אינו יכולים להספיק להכין תכנית זו בלא שתינוק עבודתנו הרגילה שלמענה נוצר המפעל; לפיכך מוכרחים להעסיק בקבלנות מתקנת, המסייע למר בושריה בהכנת תכנית מיוחדת זו, ושכר עבודתו יעלה עד כדי 5,000 לירות. אם נעשה חישוב מדוקדק של כל ההוצאות שהושקעו בהכנת הספר, ובכללן כל מה שעשינו ממילא לצורך עבודתנו במילון, יעלה הספר באלפיים עותקים לפי המשוער כ-50,000 לירות. שותפנו להוצאת ספר זה - שותפות שווה להוצאה ולהכנסה - הוא "היכל הספר", וכך סוכם עמו בזמן האחרון. חלקנו בכספים ניתן מזמן בעבודתנו במילון, כלומר הוערך זמן שהושקע בהכנת הספר ובהוצאות המחשב. עתה עתידים אנו לקבל בכספים את חלקו של "היכל הספר", ומתוך הכספים האלה תשתלם עבודת התכנות המיוחדת. "היכל הספר" מעוניין להוציא בדרך זו את כל מגילות מדבר יהודה; אבל אמרתי לפרופ' ידן, נראה כיצד תצליח הוצאת בן-סירא, ואו נדע מה המידה שמפעל המילון סטה מדרכו אל מטרתו העיקרית, אם ייתן יד להוצאתן (קורא חליפת מכתבים עם ידן).

ד. מספר העובדים במפעל בשעה זו הוא 20; ומשרות כ-17; חוץ מן עובדי המדור המשותף עם באר-שבע, שעובדים בו 5 עובדים מדעיים ב-13 משרות. וזו חלוקתם:

- (1) לשון עתיקה 8 עובדים (אחד בחופשה); 7 משרות (עובד אחד בחופשה).
- (2) לשון חדשה 7 עובדים; כ-5 משרות.
- (3) מיכון 5 עובדים; 5 משרות.
- (4) "מלים וצורותיהן" 5 עובדים; 13 משרות.

ברי, אילו היה בידנו להעסיק יותר עובדים במפעל, הייתה העבודה נעשית בקצב מהיר יותר, וצריך לעשות הכול כדי שיגדל קצב העבודה. אני רואה חובה לעצמי והכרח להזכיר שעלינו לעשות את המאמצים לפתוח שני מדורים נוספים בזמן קרוב, בזמן המתקבל על הדעת: (1) ללשון שבין תקופת הגאונים לבין 1750; (2) לסיכומים ביבליוגרפיים ערוכים לפי ערכי המילון שיעמדו לרשות מחברי הערכים בבוא הזמן לכתובתם. לאחר הקמת המדורים הנוספים האלה נוכל לומר בלב שלם, שנתייסד המפעל בכל המחלקות הנחוצות לשם הכנת כל החומר הדרוש לחיבור מילון היסטורי ברמה שכולנו שואפים אליה.

ואולם נראה לי, שלא נוכל לדחות עוד העמדת צוות מתוך העובדים עכשיו אם לא תינתן

לנו אפשרות אחרת, לליבון הבעיות הבלשניות של המילון. מצדדים שונים העובדים מתחבטים בקביעת ערכים של מלים וסידורם, ששום מילון קודם לא העלה אותם. וכרך שלם של בעיות מונח לפנינו, שניתנו להן תשובות של הוראת שעה בלבד, וכל עוד לא יינתנו להן תשובות של קבע נמנע להדפיס את הכרססת שישנה במחסנו של המחשב, כי בערכים שונים עלולים לחול שינויים.

לא דיברתי כלל בכעיה שהועמדה לפנינו היום, ואבקש רשות להקדים לדין בה מלים מעטות, לאחר שיסתיים הדין בסקירת הנעשה במפעל בשעה זו.

אשלים את הסקירה בהצגת הקונקורדנציה של "האבות והבנים" למנדלי, ואציין שמכלל 5000 הערכים שבה יש 175, ששכיחותם למעלה מ-100 פעמים, והם תופסים מחצית הקונקורדנציה. וכן אציג לפני החברים את כתב-היד של חוברת "מפעל הניקוד" העתידה להתפרסם בקרוב.

הא' רוזנטל: כמה כתבי-יד רשומים ב-חברת המקורות? ומה פירוש "ניקוד חלקי"?

הא' ייבין: רשומים כ-300 כתבי-יד. טקסט שבניקוד חלקי פירושו כשבכל שורה יש לפחות חיבה אחת מנקדת. טקסט בניקוד בודד לא נרשם. בפיוטים, שלהם מצויים הרבה כתבי-יד, נבחרו רק כתבי-יד בניקוד מלא. לא כך בכתבי-יד של לשון חכמים.

הא' שירמן: בנוגע לפיוטים, האם לקחתם את הניקוד המאוחר, כגון את יוסי בן יוסי בכתב-יד מן המאה ה"ד?

הא' ייבין: לקחנו. אנו מבדילים בין קטעי גניזה ובין כתבי-יד מאוחרים. מן הגניזה אנו לוקחים את הכול ומן השאר רק מבוחר.

הא' בלאו: מה בדבר המקרא והתעתיקים, או קטעים שיש בהם ציטוט מקראי?

הא' ייבין: אם יש בקטע שטיפלנו בו ציטטה, ובציטטה יש שינוי, אנו רושמים אותו. לפי ההוראות, נרשמות רק מלים לא מקראיות או מלים מקראיות שניקודן שונה.

הא' סדן: עניין באר-שבע עשוי לעורר אוניברסיטות אחרות.

הא' מלמד מוכיר את מפעלו של פרוס' קוטשר המנוח בבר-אילן.

הא' בן-חיים: לפני שנים העברנו לבר-אילן את כל קטעי הגניזה של הספרא, לרישום הניסוחות.

הא' אורבך: מי טיפל בזה בבר-אילן?

הא' בן-חיים: פרוס' קדרי.

הא' סדן: מפעל המילון ההיסטורי הוא עשייה מרכזית ללשון העברית ויש לשתף בו אנשים רבים.

הא' בן-חיים: קשה לעניין את הנוגעים בדבר באוניברסיטאות השונות, כי בינתיים האוניברסיטאות מעוניינות להתחרות זו בזו; אף על פי כן אין להתייאש לגבי העתיד, ועם אוניברסיטת תל-אביב התחלתי לשאת ולתת.

הא' אורבך: המילון ההיסטורי הוא מפעל של האקדמיה ללשון העברית, ואינו שייך למוסד אוניברסיטאי מסוים, גם אם העוסקים בו קשורים למוסד אוניברסיטאי מסוים. אני מציע

אפוא להפגיש את החברים שעוסקים בלשון במוסדות אוניברסיטאיים אחרים, כדי להשיג כוח אדם גדול יותר.

הא' מלמד: וכדי שלא תהיה כפילות.

הא' אורבך: אפשר לגייס אנשים שעסקו בהוראת הלשון, ואשר יהיו מוכנים אחרי פרישתם להירתם לעבודה זו.

הא' בן-חיים: הצעתי לפני פרופ' דותן שייכנס למפעל ויראה אם יכולה אוניברסיטת תל-אביב לתרום למפעל. לפני שנתיים בערך ניסיתי לעניין את המכון לחקר הספרות בתל-אביב, והצעתי להם הצעות מסוימות, אבל בינתיים התפרק המכון למעשה.

הא' רבין ומלמד שואלים מה ביקשנו מן המכון לחקר הספרות בתל-אביב.

הא' בן-חיים: הצענו להם להכין ביבליוגרפיה בשביל הספרות העברית החדשה, מעין "ספר המקורות" שבידינו למדור א'. אני מוסיף, שדיברנו בשעתו עם קוטשר המנוח על תיאום עם המפעל הנעשה בבר-אילן, ולא יצא מזה כלום.

הא' מדן: 112 אלף המלים הן מכל יצירות מנדלי שעובדו עד עתה, או שהן רק מן "האבות והבנים"?

הא' בן-חיים: 112 אלף הן רק מן "האבות והבנים" בשלוש מהדורותיו. אם נוסיף להן עוד 88 אלף המלים מחיבוריו האחרים של מנדלי, שכבר עובדו במילון, הרי בידינו 200,000 מובאות מיצירותיו העבריות של מנדלי.

הא' בלאו ומלמד: האם נספרה כל מלה גם כשהיא מצויה בכל המהדורות? הרי מניין זה מעוות את המציאות.

הא' בן-חיים: במקרה זה נעשתה עבודה מיוחדת, שיצירה מסוימת עובדה בכל מהדורותיה, בשותפות עם "מפעל מנדלי" ולצרכיו. אבל לצורך המילון אין מעבדים, ולא יעובדו, אלא מהדורה אחת מוסכמת. החישוב שהחומר שבידינו הוא כ-15% של מנדלי הוא לאחר ניכוי הכפילויות.

ב. רשימות סיכום שנמסרו לעיונם של חברי המועצה

כיעוס החומר המילוני במדור הספרות העתיקה, תקופות ג-ד (200 לפני סה"ג-300 לסה"ג), עומד להסתיים בחודשים הקרובים. המשך העבודה עד לגמר תקופת הגאונים מחייב בירור שאלת היקף המיצוי וכל הכרוך בו במועצת המערכת. לצורך הבירור נערך אומדן של כל החומר העברי הנמצא במקורות עד לשלהי תקופת הגאונים.

סיכום האומדן נתון בזה בשתי רשימות:

א. כלל התיבות העבריות במקורות;

ב. הצעת מבחר מקיף שנתגבשה במערכת המפעל.

הוועדים והוועדות

רשימה א

תקופות				מקורות
ס"ה	ז (1000-800)	ו (800-600)	ה (600-300)	
1,400,000	---	---	1,400,000	1. תלמוד בבלי וירושלמי
<u>1,765,000</u>	615,000	600,000	550,000	שאר ספרות התלמוד והמדרש
3,165,000			1,950,000	ס"ה
540,000	528,000	12,000	---	2. תשובות ופירושי הגאונים
<u>610,000</u>	<u>410,000</u>	<u>200,000</u>	---	חיבורי הגאונים
1,150,000	938,000	212,000		ס"ה
405,000	230,000	20,000	155,000	3. פיוטים למחברים ידועי שם
<u>110,000</u>	<u>85,000</u>	<u>2,000</u>	<u>23,000</u>	פיוטים למחברים עלומי שם
515,000	315,000	22,000	178,000	ס"ה
106,000	106,000	---	---	4. ספרות הקראים
100,000	100,000	---	---	5. מסורה ודקדוק
4,000	4,000	---	---	6. שנות (תעודות)
<u>5,040,000</u>	<u>2,078,000</u>	<u>834,000</u>	<u>2,128,000</u>	ס"ה

רשימה ב

תקופות				מקורות
2,265,000	465,000	450,000	1,350,000	1. תלמוד ומדרש
512,000	400,000	112,000	---	2. ספרות הגאונים
500,000	305,000	20,000	175,000	3. פיוטים
70,000	70,000	---	---	4. ספרות הקראים
70,000	70,000	---	---	5. מסורה ודקדוק
4,000	4,000	---	---	6. שנות (תעודות)
<u>3,421,000</u>	<u>1,314,000</u>	<u>582,000</u>	<u>1,525,000</u>	ס"ה

הא' בן-חיים: מובן מאליו, כי בעוד אנו עוסקים בשלבים האחרונים של הכינוס בתקופות ג-ד, החילוניו לסקור את שעומד לפנינו לעשייה בתקופות ה-ז, היינו כל התקופות הכלולות ב"ספר המקורות". לפי הנקבע, מיצינו מיצוי שלם את כל החומר הלשוני שבתקופות ג-ד (חוץ מ"מעילת המקדש" שתתפרסם בקרוב) על פי כתבי-יד שנבחרו, והוא מסתכם לערך ב"850,000 מובאות. רצינו לדעת מהי הכמות של כלל מלי העברית הכתובות במקורות של תקופות ה-ז, אם סביר גם בתקופות אלה לעשות מיצוי שלם, ואם לאו: מה עלינו לבחור וכיצד עלינו לבחור. וכן רצינו לדעת, תהא ההחלטה בשאלה האמורה כפי שתהיה, מה צריך לעשות בשנים הקרובות.

הואיל וכל הצוות העוסק במדור זה הוא ותיק ונתנסה יפה בכל שלבי הכינוס, למן בדיקת כתב-היד ועד כתיבת הערך, אפשר לסמוך עליו שיערוך אומדן אוצר המלים. אבל גם זה מובן, שאין לדרוש מספר מדויק של כל התיבות. ובכן לאחר חיסור הארמית וכל המקראות, האומדן הוא כי כלל התיבות העבריות הוא כחמישה מיליונים, ומהן כבר יש בידנו לתקופות אלה כ"300,000. עיבוד כל החומר הזה הוא לדעתי תכלית שראוי לשאוף להגשמתה. סוף סוף

המקורות האלה חשובים ביותר ומיצוים השלם היה נהן לנו הזכות לומר שכל מלה עברית שנשמרה במשך כאלפיים ומאתיים שנה ידוע לנו מקומה והיא בהישג ידינו. וזה תפקיד שאקדמיה המיוחדת ללשון יכולה לעמוס על עצמה בין שיתגשם מוקדם יותר בין שיתגשם מאוחר יותר. אבל לפי מיטב הרגשתי, לצורך המילון ההיסטורי אפשר להסתפק במבחר משקף יפה את הכלל, כפי שהוא ניתן ברשימה ב, ובה סיכום התיבות מגיע ל-3,421,000. בין כך ובין כך הצעתנו היא שנשווה לגנד עינינו את המספר של כ-1,500,000 תיבות לשנים הקרובות ויחל בעיבוד המקורות המוצעים מיד לכשיסתיים הכינוס בתקופות ג-ד.

אם אנו רוצים, שבערך בשנת 1980 יהיה החומר הזה מוכן לגמרי לחיבור המילון, עלינו להרחיב את צוות העובדים בתקופה זו עד כדי 5 נוספים.

אם אמנם יראה למועצה שלא לגשת למיצוי המלא מיד, - או אולי בכלל לא - הרי נראה לי שבניצול של בחירה אין לנהוג במחכונת שווה לכל סוגי המקורות. גם בניצול של בחירה צריך למצות מיצוי שלם את ספרות הקראים והמסורה וכן את הפיוט הארץ-ישראלי הקדמון, מפני שלא נעשתה בהם מעולם עבודה לקסיקוגרפית שיטתית, והשאר על דרך הבחירה. ההצעות המובאות לישיבה זו הן של המסגרת בלבד, ועדיין יש בעיות שונות לעצם המבחר והטיפול בחומר הזה הצריכות דיון.

הא' בלאו: אם יוחלט לקבל את ההצעה, האם יישאר חומר שלא יעברו עליו כלל?

הא' י' ייבין: לא. בהצעה הכוללת 3,400,000 תיבות שהבאנו כלולים כ-2 מיליון מתוך יצירות שיעובדו במיצוי מלא, ו-1½ מיליון ייבחרו מתוך כל שאר היצירות, כך שיעברו על הכול.

הא' מלמד: האם הברייתות שבתלמוד הוכנסו לחומר שעובד כבר בתקופת התנאים?

הא' בן-חיים: לא.

הא' שירמן: מבחינה מעשית אין אפשרות למצות את הכול. בפיוט, למשל, לא הכול נחקר. אם נעשה את הכול זה יאריך את העבודה לשנים רבות, ולכן כדאי לצמצם ולהקפיד בבחירה. ביחס לקראים, למשל, אם לא יעסקו באוסף של פירקוביץ, העבודה אינה שווה.

הא' בן-חיים מוכיר שלפי העקרון שנתקבל, המפעל מטפל בדברים שכבר פורסמו, ובהם העבודה נעשתה על פי כתב-יד, אבל לא יעסקו בעבודת ההדרה ובפירוש של טקסטים הידועים לנו אך לא פורסמו.

הא' רוזנטל: למה צירפתם אמוראים וואונים יחד? אני חושב שהעברית אם היא חיה במשהו יש למצות אותה עד תומה. אין להניח לעברית שבתלמודים ואין הבדל בין עברית של התנאים לבין העברית שבתלמודים. אני הייתי מצייע למצות את כל החומר עד שנת 500.

הא' בן-חיים: הצירוף הוא טכני בלבד. כפי שאתה רואה מן החומר המוצע, הוא ערוך לפי תקופות ולפי עניינים.

הא' רוזנטל: לדעתי יש למצות את העברית שבתלמוד.

הא' בן-חיים: לאמתו של דבר, אני בעד מיצוי קונקרטי של כל החומר, הכולל בערך 5 מיליון תיבות. כל זה כדי שבארכיון האקדמיה תהיה דוקומנטציה מלאה של העברית לפחות עד תקופת הנאונים. אמנם זה יאריך את עבודת ההכנה בשנים נוספות לא מעטות, אבל

לדעתי אומה יכולה וצריכה לשאת בעול זה לגבי לשונה הלאומית. אשר למפעל המילון, עלי לציין שכמות זו אינה הכרחית.

הא' אורבך: אם ימוצה הכול בתלמוד, הרי זה 3 מיליונים תיבות, ואם לא הכול - הרי זה 900 אלף פחות. לדעתי, בשביל חיסכון זה לא כדאי לצמצם.

הא' רוזנטל מצטרף לדעת הא' אורבך.

הא' אורבך: במקרה של בחירה בתלמוד, האם הבחירה היא במסכתות שלמות או בחירה בתוך כל מסכת ומסכת?

הא' בן-חיים: כשנחליט על בחירה, נצטרך לרונן על השאלה הזאת. יש פנים לכאן ולכאן. בחירת קטעים מכל מסכת לא תאפשר לנו להעמיד קונקורדנציות של מסכתות שונות לעת הצורך, כפי שיש בידינו לעשות מכל ספרות התנאים. מצד אחר, אין לשכוח שיש קונקורדנציות לתלמודים. אבל השאלה תידון אם תיפול החלטה לנהוג בחירה ולא מיצוי קונקורדנציוני.

הא' מלמד (לאחר עיון ברשימה): מדוע חסרות ברשימה מסכתות נזיר ונדרים, שיש להן לשון מיוחדת?

הא' בן-חיים: בין הבחינות שלסיהן נערכה הרשימה הייתה הבחינה של מציאות כתבי-יד מהימנים.

הא' רוזנטל: בחרו ב"כריתות", כי יש מהדורת שכטר.

הא' בלאו: אני מציע לסיים טקסטים מסוימים, כלומר לעבד אותם בשלמות, וטקסטים אחרים במבחר. לקרוא הכל. לרשום רק מבחר.

הא' בן-חיים: יש בעיה של התצלומים: אם נעבד מיליון וחצי (לפי ההצעה), יעלו התצלומים 30 אלף לירות.

הא' שירמן: שמא אפשר לשתף את ה"מכון לתצלומי כתבי-היד העבריים", ואחר כך יעבור החומר לרשותם.

הא' י' ייבין: דיברתי אתם. היות והם אינם מוציאים את כתבי-היד החוצה, יחייב הדבר את העובדים לעבוד בספרייה.

הא' בן-חיים: איננו יכולים להסכים לעבודה מחוץ לאקדמיה. זה גורם בזבוז זמן והוצאות גדולות יותר מהוצאות רכישת התצלומים.

הא' בלאו: אולי, אם יהיה שיתוף, הם ייתנו את התצלומים לאקדמיה לתכלית זו?

הא' אורבך: והפוטוסטאטים יהיו רכושם. אבל במצב עכשיו אני רואה קשיים גדולים בכך.

הא' בן-חיים: הייתי מבקש לשמוע החלטה בדבר ההצעה שהוגשה לדיון.

הא' רבין: אני מציע, שהיה ישיבה מיוחדת לשאלה הזאת. על השלמות אפשר להחליט אחר כך, אחרי שיעובד המבחר. את הפיוט אפשר לעבד כולו.

הא' בלאו: לא נראה לי לעבד את הכול. תופסים דבריו של הא' שירמן שלא כל החומר מהפיוט והקראים פורסם.

הא' סדן: ממילא אנו מקיימים תפקיד של מהדירים, ואני רואה שיש העדפה לחומר שיש לו מהדורות. וזה מסוכן. שהרי יש דברים חשובים שעוד לא פורסמו.

הא' בן-חיים: אם נכניס מה שלא פורסם, נהפוך למפעל אחר. אם ידין יפרסם בעוד שנה את "מגילת המקדש", היא תיכנס למילון.

הא' בלאו: אין מקום להכריע כעת. נדע יותר לאחר עיבוד של שלוש מסכתות. ואם יתברר שיש הרבה חזרות, אפשר להפחית במבחר, אבל כדאי קודם כול להתחיל.

הא' בן-חיים: התלמודאים מתבקשים לעזור. החומר שאני מחלק לכם היום הוא תמצית מרשימה גדולה, ומי שירצה, נמציא לו את הרשימה במקורה.

הא' מלמד: הקריטריון של מסכתות שיש להן כתבי-יד טובים אינו טוב. הקריטריון צריך להיות לפי התוכן ומן הבחינה הלשונית, ולא תמיד יש כתבי-יד טוב למסכתות אלו.

הא' אורבך: ב"במות" יש הרבה דברים שאין במקומות אחרים. לפני שנחליט, צריך לעשות כמה מסכתות, לעבוד שנה ואחר כך לרדן.

הא' בלאו: יתכנסו אנשי התלמוד בלבד ויחליטו.

הא' רוזנטל: עשיתם את המשנה לפי כתבי-יד ויש כבר קונקורדנציה. הואיל והעיבוד לפי כתב-היד הוסיף חומר חשוב – נעשה כך גם בתלמוד. גם אל לנו לשכוח שיש דפוסים טובים, דפוסים ראשונים של התלמוד.

הא' בן-חיים: אולי נסכם?

הא' סדן: הצעתי שישבו אתך האנשים שהם מהתחומים האלה ויחליטו. הדיון בסעיף ב' נסתיים.

**מישיבת הוועדה המדעית למפעל
"אוצר מלים וצורותיהן לפי תעודות שבכתב"**

ביום י"ז בטבת תשל"ב בשעה 10.45 לפני הצהריים, בבית האקדמיה ללשון העברית, קרית האוניברסיטה, ירושלים.

נוכחים: הא' ג' אלוני, ז' בן-חיים, י' יבין, מ' מרן, ש' מורג.

הא' בן-חיים פותח את הישיבה המוקדשת לחוברת שהמפעל עתיד להוציא לאור. החוברת יש בה שלושה חלקים: א. רשימת המקורות המנוקדים העומדים לעיבוד במפעל; ב. תכנון כרטיס הניקוד במחשב; ג. הוראות לבחירת העדויות שיש לרשום. תצלום החלק הראשון, היינו: רשימת המקורות המנוקדים העומדים לעיבוד במפעל, שנמסר לחברי הוועדה אחר הישיבה הקודמת, הוחזר ובו מספר הערות. בישיבה לא נמסרו הערות נוספות, ולפיכך חלק זה כשר לפרסום. נדון מספר העותקים שיש לפרסם בו את החוברת. דעת חברי הוועדה נוטה ל-100-150 עותקים.

הא' בן-חיים פותח בהקראת החלק השלישי של החוברת, היינו: ההוראות לבחירת העדויות שיש לרשום (עיין נספח).

ביחס להוראה "רושמים צורות מנוקדות של שמות-עצם מקראיים שניקודם שונה מניקוד המקרא" מציע מורג להוסיף: או שניקודם כניקוד המקרא, אך יש חילוקי מסורות ביחס אליהן בספרות שלאחר המקרא.

ביחס להוראה "רושמים שינויי סמיכות" מציע הא' מורג לרשום כל סמיכות שאינה רגילה לחלוטין, לפי שלא תמיד יוכל העובד להבחין אם התיבה מצויה בסמיכות או לא. יש לנסח מעין "רושמים כל צורות סמיכות (שאינן רגילות לחלוטין)".

ביחס להוראה "צורת הפסק גרשמת בסוג כרטיס [פ]" מעיר מורג שצורות הפסק בהקשר הן מעניינות ויש לרשמן.

הא' בן-חיים: לכך יש סוג מיוחד של כרטיס.

הא' יבין: צורות הפסק אינן שייכות למעשה לעניין רישום הצורות; אבל כדי שלא לוותר עליהן לחלוטין רשמנו אותן בסוג מיוחד של כרטיס: [פ].

הא' מורג: לא כל הדוגמאות בסעיף "תיבות מתחלפות" הן מאותו סוג. "שֹׁה" לעומת "שֹׁה" הם גוני צורנים ויש לרשום אותם, וכן "זֹתֵר" ו"זֹתֵר". ויש לרשום גם "קָטֵן" לעומת "קָטֵן", אבל "קָטֵן" היא הצורה הרגילה, ואם גרשום צורות רגילות כאלו נצטרך להשוות כל מלה ומלה. האם גרשום את הצורות התקינות?

הא' בן-חיים: אנו מציעים לרשום את הצורות הללו כשהן באות בצירוף מסוים, כגון: "שֹׁה דינר" או "שֹׁה דינר". למשל בצירוף "חרש שוטה וקטן" מנוקד תמיד "קָטֵן", אבל בצירופים אחרים יש אפשרויות אחדות בכתב-היד, ואותן כדאי לרשום.

הא' יבין: לגבי תיבות מתחלפות הבאנו תיבות, שלדעתנו מציאותן או נדירותן שווה. היה נדמה לנו, ש"קָטֵן" ו"קָטֵן" שוות מבחינת התפוצה, כמו "זֹתֵר" ו"זֹתֵר".

הא' מורג: בהרבה מקרים אין אפשרות לבדוק אם צורה מסוימת נדירה או תדירה. לא נראה לי שיוכל העובד לקבוע את הצורך ברישום לפי קנה-המידה אם הוא ניב או לא.

הא' בן-חיים: "קטן" ו"קטן" הן שתי צורות המצויות במילון. ברישום הערכים שלגו הן נרשמות לפי הערך הסטנדרטי, אך המובאה נרשמת כפי שהיא בכתב-היד.

הא' מורג: הנוסח "שינויים בתיבות מתחלפות" אינו ברור. יש לשנות את הנוסח ולכתוב: "חילופים בניקוד התיבות".

הא' אלוני: מוטב: "חילופי ניקוד בתיבות".

הא' בן-חיים קורא את הסעיף "ידוע".

הא' מדן: רישום הידוע בצירופים של שם ותואר הוא מיותר. אם אין רושמים כל ידוע, אין לרשום גם בסוג זה.

הא' מורג: חבל לוותר על רישום הידוע.

הא' בן-חיים: רישום כל ידוע יש בו הכבדה מרובה ויוסיף מאות כרטיסים.

הא' מורג מציע להשאיר לפחות את רישום הידוע בצירופים של שם ותואר.

הא' בן-חיים מציע לציין את מראי-המקום לגבי הדוגמאות המובאות בהוראות, בכל סעיפיהן.

הא' מורג: יש לשנות את הנוסח ולהציע: "חילופי תצורה בפעלים".

הא' מדן: "תצמח" ו"תצמח" אינם חילופי תצורה. אלו חילופי בנינים.

הא' אלוני: אולי יש לכתוב: שימוש בבניני פעלים.

הא' מדן: "תצמח" אינו בניגוד למקובל. מוטב לרשום: "שלא כמקובל". ודוגמה זו שייכת לאלו שיש לרשום להן כרטיס בסוג [ג] (נוסח).

הא' בן-חיים: הפסק, שינויים שונים רשומים פעם אחת לגבי השם ופעם שנייה לגבי הפועל. יש לאחד ולרשום פעם אחת בלבד: הפסק בשם ובפועל, תחביר בשם ובפועל, ובכל מקום להביא דוגמאות גם מן השם וגם מן הפועל (בצירוף מראה המקום).

הא' בן-חיים: נתחייב, צַרְף – האם יש לרשום צורות פועל כאלו?

הא' מדן: כן. אפילו במקרא יש צורות בפתח וצורות בצירי.

הא' בן-חיים קורא את ה-הוראות הכלליות. "רושמים עדויות" אין פירושו קונקורדנציה. הוראות אלו רצוי לרשום בראש הרשימה, ולא בסופה. יש צורך בשיקול נוסף לגבי הניסוח והדגמות חיות.

הא' ייבין: יש צורך לכתוב הקדמה לחוברת. רצוי שההקדמה תיכתב בידי הא' בן-חיים או הא' אלוני. עלינו עוד להראות את החוברת לפרופ' ח' שירמן, שהסכים לעבור על רשימת כתבי-היד של הפיוט ולהעיר הערותיו.

לאחר עריכת ההוראות לבחירת העדויות, כתיבת ההקדמה, וקבלת הערות פרופ' שירמן – אפשר למסור את החוברת לשכפול.

נספח : ההוראות לבחירת העדויות שיש לרשום

שמות עצם

צורות מנוקדות של שמות עצם שאינם מקראיים.
 צורות מנוקדות של שמות עצם מקראיים שניקודם שונה מניקוד המקרא.
 צורות נטיות של שמות עצם מקראיים שאינן מצויות כמות שהן במקרא, או שאינן ברורות ממילא לפי כללי נטיות השמות המקראיים.
 תיבות לועזיות, שמות פרטיים ושמות מקומות שאינם במקרא.

סמיכות

רושמים שיגיי סמיכות, כגון:

מָאָה שנה

בְּעַל הבית

וכן רושמים שימוש צורת הנספר בסמיכות, ולהפך:

יָן נסך

לְחַצֵּר בעל הבית

צורת הפסק נרשמת בסוג כרטיס [פ] (הפסק):

רשאי אָני בפיסולו

שינויים במספר, גוף וכו'

רושמים שינויים בסוגים אלו, שהם בניגוד למקובל או שהם נדירים; בדרך כלל בסוג כרטיס [ג] (נוסח):

לעֹנֶת המעשרות (מקובל: לעֹנֶת)

שבר את כְּדֵי (מקובל: כְּדֵי)

קָבִיִּים (הניקוד מצביע על רבים, לא: זוגי)

תיבות מתחלפות

רושמים שינויים בתיבות מתחלפות בכ"י, אם יש בהם עניין:

אחד גדול ואחד קָטָן (כ"י: קָטָן)

לוקח בְּיָתֵר (כך בכ"י) ומוכר בפחות

בשָׁה דינר

יתר מִכָּן (ולא: מכאן)

מָשֶׁם, מָשֶׁם, מָשֶׁם

יידוע

רושמים יידוע או אי-יידוע בתוארי-פועל קבועים וכיו"ב, כגון: כְּתָחִילָה, כְּרָאִי, כִּיּוֹצֵא בו; וכן בצירופים קבועים, כגון: זכור לטוֹב, כשר לַפֶּסַח.
 יידוע בצירופים של שם ותואר, כגון: לְשָׁמֵן השני, כִּיּוֹם שלאחריו, רושמים בסוג-כרטיס [ה] (יידוע). אבל אין לרשום יידוע סתם, אפילו יש בו עניין, כגון: קוֹנֵם שני נהנה לְעֵרִילִים; היו מהלכין בְּדֶרֶךְ; בְּרֵמֶן שאבור לי; ספקה בְּחָבֵל או בְּגָמִי; וגם בשימוש כללי של שם, כגון: עולה בסולם; אין עָרִי לְכִלְאִים. דברים מעניינים במיוחד אפשר לרשום בסוג-כרטיס [ה].

פעלים

רושמים נטיות פועליות שאינן לפי כללי הנטייה במקרא, או שבמקרא נהוגות בכגון זה שיטות אחדות (כגון פועלי ל"א הניטים על דרך ל"ה; כפולים על דרך נחי ע"ו; צורות כגון: ניצול).

רושמים צורות נטריות על פעלים לא מקראיים, שאינן ברורות ממילא לפי כללי הנטייה שבמקרא, או שאינן שכיחות.

רושמים שינויים בבנייני פעלים, שהם בניגוד למקובל, או שהם נדירים:

תַּצְמַח (מקובל: תִּצְמַח)

לְקַצוֹת (ילון, פרמה) – לְקַצוֹת (כ"ק)

קָמָה את עינו (סימה)

אם הבניין כבר מצוי באותה משמעות, אך לא באותו מקום, יש לרשום כרטיס בסוג [ג] (נוסח). צורת הפסק נרשמת בסוג-כרטיס [פ]:

נִקְצָץ האילן

שִׁיטֵיבָה או שִׁיטֵיבָה

הרי אלו יִטְלוּ

האפונים והגמלונים שתִּמְלֹו לפני ראש השנה

שור שהיה רודף אחר והיָנַק

רושמים חילופי קמץ-טגול בפעלים בגורת ל"ה

מעשר שני ניסְּךָ (בינוני)

רושמים חילופי צירי-פתח בסיומי פעלים:

ניתחב, צָרַף (אבל אין צורך לרשום צורות רגילות בסוג זה, כגון כשעה-פ צרויה בעתיד).

מלות היחס והקישור

רושמים ניקודים לא צפויים במלות היחס והקישור. אם העניין הוא בניקודה של אות-השימוש בלבד, רושמים לה ערך לעצמה.

רושמים כל ניקוד של ש"ן הויקה לפני: הוא, היא, הם, הן, אין, אינו וכו', וכל ניקוד לא מקובל אחר.

שונות

כינֵי ךָּ אינו נרשם.

הוראות כלליות

בדרך כלל לגבי רישום צורות מן המשנה רואים את כ"י קויפמן ככ"י המוסמך, וניקוד רגיל המצוי בו ושאינו לגביו מסורות שונות, כגון: רְשׁוֹת, נְכָסִים, מְפָרְקִים, מְתַפְרְנָסִים, אפילו אינו מצוי במקרא – אין צורך לרשום. אבל חיבות שמסורות שונות להן, אפילו מנוקדות הן בכתב-היד שלפנינו ככ"י קויפמן – ראוי לרשום, כגון: קְנִיסָה, ל"א על דרך ל"ה, וכי"ב.

אם התיבה אינה מנוקדת, אך יש בה סימן טעם ויש עניין בידיעת מקומו בתיבה – יש לרשמה.

אם עדות חזרת שווה לעדות שכבר נרשמה (מבחינת התיבה עצמה, אותיות שימוש, כינויים וכו'), וכן מבחינת מקומה במשפט ומבחינת המשמעות), די להביאה פעם אחת, ואין צורך לחזור ולרשמה. אבל יש להוסיף הערה (4) + ד (כלומר: יש עוד עדויות דומות).

אם באותו כתב-יד באה תיבה אחת בשתי שיטות ניקוד – צריך לרשמן בדרך שתשקף את תפוצת שתי הצורות. רצוי להוסיף הערה (4) + ל"ד (כלומר: יש עוד עדויות לא דומות).

אין רושמים טעויות-סופר ברורות, אלא אם כן יש חשד שאין זו טעות אלא מסורת מיוחדת. אם העלה הרשם כלל לניקודה של תיבה, אפשר לרשום בהערה (5) כלל, ולא לרשום את כל המקומות אלא אך מקומות טיפוסיים.

בכתב-יד טוב, עתיק ומדויק, רצוי לרשום יותר עדויות. בכתב-יד מרושל, מאוחר – רצוי לרשום פחות עדויות.

מישיבת ועד המינוח עם ועד הדקדוק

בהשתתפות המעוניינים מבין חברי האקדמיה, ביום השלישי, א' בניסן תשל"ג בשעה 10 לפה"צ, בבית האקדמיה בירושלים.

נוכחים האדונים י' בלאו, א' בנדויד, ש' ייבין, א' מירסקי, י' רצהבי, י' שבטיאל, ח' שירמן (י"ר), מ' שלי והגב' ש' בהט.

א סדר-היום: א. הרצאת הא' ש' ייבין: מה מתחייב מן ההחלטה של ועד הלשון, שאנו הולכים אחר ההכרה הספרדית, ומה הם החיובים לגבי מבטא דורג?

ב. הרצאת הא' מירסקי: הגיית האל"ף ב"ת בשלמותו
ג. דיון ויכוח.

הא' שירמן: התכנסנו לדון בבעיה חשובה, שנדונה לפני שנים, ומאו לא עלתה עוד על סדר יומה של האקדמיה ללשון העברית. שניים מן החברים המשתתפים בדיון יציגו את הבעיה, ובעקבות דבריהם יתנהל אחר-כך הוויכוח.

הא' ייבין: ועד הלשון החליט בתחילת עבודתו להניח את ההכרה הספרדית ביסוד תחיתו של הדיבור העברי בארץ, וההחלטה הזאת אושרה לאחר מכן גם באקדמיה ללשון העברית.

אך למעשה מה קיבלנו וקיימנו מן ההחלטה הזאת? רק שני עקרונות: היגוי הקמץ הגדול ב-a והיגוי התי"ו הרפה כתי"ו הדגושה בדגש קל. אך משום שלא עמדנו על הבדל ההיגוי בין תנועות קצרות ותנועות ארוכות, הרי למעשה ביטלנו את ההבדל בין פתח ובין קמץ גדול (והרביע בורות בישראל), וכיון שלא קיבלנו את ההבדל בהיגוי בין ת ובין ה, שוב רק הכנסנו בלבול בעברית שלנו. ואפילו מה שקיבלנו היה בתחילתו כל כך מבלבל עלינו, עד כי סופר כמו יעקוב רבינוביץ ז"ל בראשית בואו ארצה היה נוהג לומר: אני שותה כות תה, או: רציתי לרכוב על תות.

ועוד זאת: הואיל ורוב רובם של דוברי עברית היו יוצאי רוסיה, ניטשטש ההבדל בין ה"א ובין אל"ף; ועדיין בסוף שנות העשרים למאה הזאת ובראשית שנות השלושים למדו ילדיי בן על גידרופלאן ועל גיטלר. מאותה סיבה נתאוששה ונאחזה בקרבנו מין ענת-כלאיים, שבהיעדר מונח טוב יותר הייתי קורא לה 'ספרדית-אשכנזית', אפילו על ההנגנה שלה: די'ברתם, שמרתם, קראתם, למדתם וכיו"ב.

2. מאליו מובן, שגרמו הדברים תקלות רבות. אסתפק בדוגמה קטנה, שנודמה לי רק לפני ימים אחדים. עמדתו לעלות על אוטובוס הנוסע לתל-אביב, והנה ניצב בפתח נהג של 'אגד' ששוחח עם נהג האוטובוס, אשר כבר ישב בפנים על כיסאו; אמרתי לו: 'סליחה, אדוני, אבל אתה מסריע לאנשים להיכנס לאוטר', הלה היה מגומס מאוד, סר מיד הצדה ואמר: 'תסלח לי אדוני על אשר הפרתי לך!' אמרתי לו: בבקשה; אבל יש לומר הפרעתי; הוא הודה על תיקון השגיאה, אבל מובטחני כי בפעם הבאה שוב יאמר 'הפריתי'. ודבר זה הוא רק עניין של עמידה מתמדת על המשמר. אולי תתירו לי שוב דוגמה קטנה. בתי כשהייתה בת שנתיים בקירוב חלתה והרופא ציוה להלעיטה גלולות מסוימות; והיא בישרה בשמחה רבה לאמה: "כבר בלית". לימים כשנתגברה והייתה תלמידת האוניברסיטה, הודיע לי אחד ממוריה בהיפעלות גדולה, כי זו הפעם הראשונה בניסיונו ההוראתי שמע מפי תלמידה, שהיא מקפידה לומר: שמעתי, לקחת.

על עצלות רוחנית זו כבר הייתה הודמנות לעמוד זמן רב לפני כן – נכון יותר אם אומר – על סיבתה של עצלות מעוותת זו. עוד בהיותי מוכיר ועד הלשון בתל-אביב כינסתי פעם מו"לים, עיתונאים ומקצת מתעניינים אחרים לדיון לא רשמי בדבר בעיות כתיב ותעתיק. הצעתי אז לפניהם דעה נעוזה במקצת, שלא יהיה תיקון לבעיה זו אלא אם כן נכניס את התנועות לתוך השורה העברית המודפסת. מיעוט קטן מצא עניין בהצעה זו, והרוב הגדול התנגד לה בגלל נימוקים שונים. כתום האספה ניגש אחד המשתתפים אליי ואמר ברצינות גמורה: מה אתה רוצה – כי אני אתחיל ללמוד עכשיו, איך לכתוב ולקרוא עברית? זהו הנימוק האמיתי המכלה כל הצעת תיקונים גם בהיגוי שלנו.

3. ומדאתינא לעינין ההיגוי הספרדי, אזכיר גם כמה דברים נוספים. אנו תובעים מאנשי הרדיו והטלוויזיה, שילמדו לשונם להגות עיין וחית כראוי, אך לא מעצמנו. וגם העמדנו שליה מיוחד מטעמנו ברשות השידור, שאחד מתפקידיו הוא להקפיד על מילוי התביעה הזאת. אבל מדוע נתעכב רק בגרונות? וכי ההבדל בין כ"ף וק"ף אינו חשוב? והוא הדין בין ט"ת לת"ת, כ"ף לחית. דיי אם אזכיר רק את כתר לי זעיר וקטר לי מעט. מתוה ומטוה; וכיר-ב.

שפות אחרות, שהיום אינן מבדילות בכתיב, שומרות על הבדלי ההיגוי, ואילו אנו שמרנו על הבדלי הכתיב וירתנו על ההיגוי. ואולי אספר גם כאן סיפור קטן על מה שאירע לי לפני שנים רבות מאוד. הכתב הטורקי היום אינו מבדיל בין s קשה ובין r רכה, בין k קשה ובין k רכה אבל הבדל ההיגוי קיים. ציקילדי פירושו גלחץ. הוצר, נעם; ואילו סיכילדי פירושו נאנס, נבעל. בחורף 1918 ישבנו קבוצת קצינים טורקים מאחורי החזית בהרי אפרים סביב מדורה ופטפטנו, ואני הייתי ככל הנראה במצב רוח רע; פנה אליי אחד הטורקים ושאלני, מה קרה לי. בלי משים עניתי: ג'אנס סיכילדי (במקום: ציקילדי), צריכים הייתם לשמוע את קול הצחוק שפרץ מפי כל הנוכחים! כך עושות אפילו אומות בלתי-מתקונות כביכול. והצרפתי יודע להבחין יפה בין maline (נקבה של malin) ובין maligne, ואילו אנו שיש לנו אפשרות להבחין בכתב, מה אנו עושים?

ומה בדבר הוי"ו? כלום זה w או v? וקיימת בעית הצד"י? אם נבטאנה באורח ההגייה הספרדית, אנו מפסידים הגה כנגד ts, ואיך עלינו לבטאה? וקיימות עוד בעיות ההדגשה בדגש כבד והיגוי השווא הנע. והאם עלינו להקפיד בהיגוי תנועות קצרות וארוכות?

5. ואפילו במה שאנו מחליטים, אין אנו עקיבים. אנו דורשים מן הקריינים הקפדה בהיגוי החית והעיין, אך כאשר קבעו תעתיק, סירבו להשתמש בהבדלי תי"ו וטי"ת ובהבדלי ר"ז ובי"ת לגבי התעתיק מאנגלית. ומה נעשה כאשר נדון בתעתיק מערבית? ניצור שני מיני ר"זין? או שמא נלמד את בנינו לדבר כלשון If you want to buy a watch, by a watch, but if you don't want to buy a watch, go away from my vindo.

6. ואל יפחידוני באמרה הנדושה, שאין נזרים על הציבור נזרה, שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה. יש לי הרשם, כי אם לא רוב הציבור, הרי חלק גדול מאוד ממנו היום הינם יוצאי ארצות המבחינים יפה בדיבורם בין ההגאים שבהם דיברתי, ואנו מקלקלים בכונת מכוון את דיבורם הטבעי.

ואל יספרו לי מתננדי התיקונים, כי אין להשיב את הגלגל אחורנית; שהרי כבר עשינו זאת בעצם תחיית הדיבור העברי. מי עוד הצליח לעשות כן? שמא האירים? דומני, שהגיע הזמן לשבת על מדוכה זו ברצינות. אסיים אפוא בשתי דרישות, שעלינו להגיש למליאה באמצעות המנהלה:

א. הושבת ועדה, שתדון בכל השאלות, ובעיקר, אם חפצנו באישור ההחלטה על המבטא הספרדי ולעשות למענה או אם חפצנו בעצלות של laissez faire ובנושפנקה רשמית למבטא ממזרי זה של "ספרדית-אשכנזית".

ב. והיה אם תפסוק הוועדה – בין לצד זה ובין לצד זה, ותניח כללים ברורים, לדרוש מיד ממשרד החינוך להנהיגם בבתי מדרש למורים, ובכיתות הגבוהות של החינוך התיכון.

הא' מירסקי: עניין זה שנועדנו היום לדון בו ראוי היה שעסקנו בו מכבר. שכך לכאורה הדעת נותנת; בראשונה פותחים באל"ף ב"ת תחילה, ואחר כך עוסקים בתיבות ובמשמען ואחר כך באים לחדש חידושים. ההילוך שלנו בלשון לא כך היה; אנו הפכנו את הסדר הפשוט הזה ועשינו סופו ראשו. בראשונה עסקנו בחידושים, ואחריו התעסקו בחידושים כל קהל העם, והביאו לעולם חידושים הנצרכים וחידושים שאינם צריכים, חידושים שהביאו מהומה ללשונו, מלים חדשות כארחי פרחי, כאכסנאים הבאים לשהיית ארעי, ובעל הבית עצמו כאורח במלון. לאחר זה אנו באים אל התיבות, אל הכתיב, אל הכתב והמכתב; ואל משמען של התיבות, שבהן עוסק המילון ההיסטורי ההולך ונעשה לשמחת לבנו. והאל"ף ב"ת? אליו עדיין לא באנו. אבל כלום יש לנו אל"ף ב"ת בפנינו? מכ"ף ב"ת הסימנים של האל"ף ב"ת שרדו בפנינו היום שבעה עשר בלבד. נשמטו מאתנו הו"ו, החי"ת, הטי"ת, העי"ן והקו"ף. ארבעה מוצאי דיבור מן החמישה שתוקים למחצה לשליש ולרביע; מוצא הגרון שארבעה קולות היו יוצאים ממנו, עתה יוצאים ממנו רק שניים: האל"ף והה"א, ושניים האחרים: החי"ת והעי"ן נשתתקו ממנו. מוצא החך שארבעה קולות יצאו ממנו, עתה יוצאים ממנו רק שלושה: הנימ"ל היר"ד והכ"ף, והקול של הקו"ף נשתתק בו. מוצא הלשון שהיה מוציא חמישה קולות, עתה אין יוצאים ממנו אלא ארבעה: הדל"ת, הנו"ן והתי"ו, והקול של הטי"ת נהיה אילם. (ואולי מותר לצרף לחשבון החסרים גם את הקול של התי"ו הרפה). מוצא השפתיים שארבעה קולות יצאו ממנו, אין יוצאים ממנו היום אלא שלושה: הבי"ת, המי"ם והפ"א. אבל הו"ו, זה הקול שהדיבור העברי נשען עליו יותר ממה שהוא נשען על קול אחר, זה הקול שהשם צריך לו והפועל צריך לו, שיש לדקדוק צורך בו ויש לתחביר צורך בו, בו פסוק פותח את דבריו ופרשה פותחת את דבריה, זו האות ו"ו, שהוזהר בראש פרשת ויקרא ואמר עליה, שהיא אות אמת, ו"ו זו שקולה היה מהלך על פני כל הלשון – קולה נעשה שתוקי, ואינו נשמע בלשון העברית.

לכו ונשאל לימים ראשונים: כמה נשתנו ימינו מהם? אבותינו הראשונים אף הם קיבלו כ"ף ב"ת אותיות ולא עוד. אבל כיוון שרוממות העברית הייתה ברוחם נתברך פיהם ונתרבו בו קולות, והקולות תבניות הרבה היו להם שבעל ספר יצירה מדמה אותם: "תבנית רך וקשה, תבנית גבור וחלש", ולא מצאו להם כ"ף ב"ת האותיות של האל"ף ב"ת להוציא בהם את כל תבניות הקולות שבפיהם. עמדו וריבו על האל"ף ב"ת, וכפלו באותיותיו: "שבע כפולות בג"ד כפר"ת, יסודן חיים ושלוש וחמשה ועושר וכן ורע וממשלה" (ספר יצירה סרך א' משנה ב'). והייתה לשונם מבונה על אחת שלוש יתר על מה שהיה לפניהם, שנוספו בה שבעה קולות, והיו קולות הלשון עשרים ותשעה. אשרי אוזן שמעה לשון עברית יוצאת מתוך פה המתרונן בעשרים ותשעה כלים. עשרים ותשעה קולות מתעוררים ויוצאים מתוך הפה, והקולות עולים ויורדים בסולם, עד שהאזן מתמלאת מהם ומעשירות נעימותם.

ואנחנו היום למשמע אוזן דאבה נפשנו, כדברי הפייטן. הגלות והפיזור והטלטול והצער שמיעטו את כל קומת חיינו מיעטו גם את הלשון שבפינו. בכואנו לכאן מגלות אירופא הבאנו עצמנו רק תשעה עשר קולות (שבעה עשר קולות מכ"ב האותיות ועמהם ב-ב, כ-כ, פ-פ) מאותם עשרים ותשעה, רששו מן העושר שהיה לדיבורנו, ופינו נתרוקן מקולות העברית. יש מן הקולות שאבדו מאתנו, והרי הם כאבדן עשרת השבטים (ג-ג, ד-ד, ת-ת). ויש הקולות שעדיין ישנם בעולם אבל תלינו אותם בקולות אחרים שיעשו מלאכתם. ועתה לא הקולות עצמם מדברים אלא שלוהיהם, כגון החי"ת הגרונית מדברת דרך החך, ועשתה את הכ"ף שליה שתדבר בעדה.

כל הקלקולים קשים והקלקול בדיבור קשה מכולם, לפי שאדם עושה אותו תדיר, כל שעה שהוא פותח פיו ומדבר. ושמא מטעם זה אמרו חכמינו זכרונם לברכה בעירובין נ"ג, על בני גליל שלא הקפידו על לשונם לא נתקיימה תורתם בידם. בואו ונראה למה נשתניו מלשון בני קדר, שהם עשירים ושמונה סימני קריאה באל"ף ב"ת שלהם, וכולם ברורים, וכולם יוצאים מפייהם בלי עילגות ובלי גמגום, ואנו לשון עברית שבפינו לא קצרה היא, אלא מקוצצת ומקוטעת וגמומה ולעוגה. והורע כוחה והורע גורלה וחלקה מלשון גויי אירופה, שאל"ף ב"ת שלהם תולדות תולדותיו של האל"ף ב"ת העברי, והם יש להם כעשרים ואחד סימני קולות, וכולם קיימים בפייהם, ואנו מה שהיה בפינו ובלבבנו אבד מאתנו.

בפינה אחת מפניות הווייתנו הרגישו ביחוד את אבדן הקולות שאבדו מן האל"ף ב"ת, זה בית הכנסת. כאן במקום שמדברים אל האלהים, שברא את העולם בכ"ף ב"ת אותיות האל"ף ב"ת, ונתן את התורה בקולות לשון עברי. כאן חובת הקודש חייבה, שיהיה דיבור התפילה, וביותר קריאת התורה, שלם ולא מקוטע, מלא ולא חסר, ונראה וצח, כדברי הפייטן שאמר: "גדברים יראיו בהכשר ויתרון". וכתבו על קריאת שמע: "ויקראנה בנחת, בדקדוק בחסרות ויתרות" (המפרש במחזור וולצבאך, תקנ"ד). ור' יעקב עמדין כתב בתחילת סידורו (בית יעקב, סולם בית א' א', דף ו' ע"א): "דיבור הפה ומבטא השפה צריך להיות שלם בחיתוך הלשון, כל מום לא יהיה בו, באות, בניקוד, בטעם כהלכות לשון הקודש בכל תנאיו... וביחוד שלא לקרות לעיינין אלפיין, וכן ההיין... וכל שכן להישמר מחילוף קריאת אותיות שאינן ממוצא אחד כלל. לא כמו שאנו האשכנזים עושים בקריאת ת' רפויה כמו ס', לברשתנו".

והנה רבותינו ז"ל הזהירו עלינו שיהיה לימודנו תם (ברכות ט"ו ע"ב). ותהיה קריאת שמע נאמרת כל חיבה כדיוקה תמימה, ומי שקורא לעיינין אלפיין, נמצא התיבה אינה תמימה, שהיא חסרה העיין שלה. וכשבאו אחינו שישבו במזרח אירופה ואינם, כשבאו הם לומר "שמע ישראל", ביקשו להתזו את העיין, שתהיה נהנית כדרכה ולא כדרך האל"ף, אבל לא ידעו כיצד להתנהה. והנה קלטה אוזנם עיין גרונית, והיא נשמעה להם כאילו יש בה מקול הנון, עמדו ואמרו: איזו היא הגיית העיין, כל שיש מקצת מקול הנון עמה. והיו קוראים שמען ישראל. עד כדי כך גדל עוניו של דיבור לשון עברי בבית הכנסת. אבל המתפללים ההם הכירו בעוניים, וביקשו למלא את חסרונם, אלא שהיה הדבר רחוק מהם.

אבל אנחנו שהדבר סמוך אל פינו לתקן את שהוא מעוות, ולעשות את שפתנו ברורה, אנו מונעים את עצמנו מן התיקן שאנו צריכים לו, יושבים ואיננו עושים. דומה כאילו אין אנו מרגישים שחסר לנו כלום. הרי אנו כבעל מום זה, שאינו מכיר במומו. משל לאותו אדם שהייתה אשתו יבנת ל"ע, ולפי שלא היה דרכו להסתכל בנשים, היה סבור שמין הנשים כך מראה יש לו. צאו וראו, אדם העומד היום ומברך חתן וכלה מה הוא אומר? הריני מברך אתכם באושר ובעושר, ומוסיף ומפרש: באל"ף ובעיין. וכן חכם העומד ומרצה בעניינו, ומבקש לומר דבר של הסבר, הריהו אומר: אני מבקש להעיר ולהאיר בעיין ובאל"ף. אילו היינו מכירים במום שבדיבור פינו, היינו משתדלים בשתי המלים הללו: אושר, מלשון "באשרי כי אשרוני בנות" ועושר, מלשון "הון ועושר בביתו", היינו משתדלים לרחק אותן זו מזו, ולא להניחן שיתקרבו, כדי שלא יתגלה חסרון שבנו, ואין צריך לומר שלא היה עולה על דעתנו לדבק את שתי המלים הללו במליצה אחת ולשלחה על פני חוצות. כמה עליבות יש בנו ובלשונו, שאדם האומר לחברו: פלוני טועה, חברו אינו יודע כיצד לכתוב מפיו את התיבה, ושואל אותו: טועה בטיית או טועה בתיי? עלה בלבי ויכרון מעשה ששמעתי בסמוך לשעליתי לארץ ישראל. פנשתי בחבר וסיפר לי שהוא בא מהרצאה של ד"ר יצחק אפשטיין ע"ה. שאלתי: מה לימד החכם בהרצאתו? אמר לי: הוא לימד שחייב אדם לדקדק באותיותיה של הלשון העברית. וכך עשה החכם: עמד וכתב על הלוח בניר שש תיבות אלו: כרה, כרע, קרא, קרה, קרע, קערה, ואמר

ליושבים לפניו: אתם, קראו את הכתוב. כיון שהתחילו קוראים, נאחזו המלים זו בזו ונתהדקו כולן כמין צנפה אחת, עד שהיו מלות לשון עברי כדיבור של לצים, כחוכא ואיטלולא. מיד פתח הוא את פיו וקרא, והייתה כל מלה יוצאת מפיו בקולה ובצביונה, קולה של מלה זו לא כקולה של מלה זו. אלא כל אחת יוצאה בשביל לעצמה.

בדור שלנו זכינו שיושבים עמנו אחינו עולי ארצות המזרח. יש בהם שכל אותם הקולות שאין אנו למודים להוציאם מפינו, אותם הקולות הטובים בפייהם, והם מוציאים אותם בחיתוך ברור. אבל אנחנו עולי ארצות האשכנזים, מפני זחיחות דעת שבנו, הקלנו דעתנו בדברים הטובים שיכולנו ליקח מהם, ולהשלים את האליף ביית השבור שלנו. ובדבר הזה שאול חטאנו: לא זו בלבד שלא למדנו מהם מה שלא ידענו, אלא שעשינו לנו לתכלית ולמעלה את חסרון הידיעה. ועל ידי כך סיינו לשכח מפייהם את שהם יודעים. ומצאנו מחבלים ומשחיתים בקנייני תרבות שלנו, להעבירם מן העולם.

לשון זו שיש לנו היום חמישה קולות שבה משמשים לעשרה סימנים, היינו חמישה סימנים שבה אין להם קול משל עצמם. קלקלה זו צריכים אנו לתקן, לא כי: קלקלה זו חייבים אנו לתקן, לפי שסכנה לו לגוף, שחמישית ממנו אין בו רוח חיים. דורנו זה שאנו בו, יש בו תהפוכות הרבה, וחסר הוא דעה להבדיל בין קודש לחול, בין אור לחושך, בין ישראל לעמים. מה שאירע באנודת הסופרים בתל-אביב לפני שבועיים, יש בו תוכחה רבה לנו ואזהרה חמורה, שהתגודדו שם סופרי המדינה ועשו אנודות אנודות של סופרים, לפי הלשונות של הגלויות שעלינו משם, ואנודה של סופרי בני קדר. ומשמע הדבר, שמעתה לא ספרות אחת כאן, לא ספרות עברית בלבד, אלא ספרות של לשונות הרבה. ברי לי כי מחר יקומו ויתבעו כי ילמדו בבתי ספר בלשונות לעזין, ומחר יקומו ויתבעו משם הקדמה ומשם תרבות אנשים, להסיר מן האליף ביית כל מה שאין לדיבור צורך בו, אותן חמש האותיות, שתועלת אין בהן, והן מכשולות לפני הלומד והכותב. ואנחנו שנעמוד על נפשו של האליף ביית נהיה כבעלי חלומות, וניראה כמבקשים רחמים על אותן אותיות מתות מטעמים של רומנטיקה.

על כל פנים הלשון העברית תימצא לשון שיש בה פגמים והתחתים, כאשר היא עכשיו. אלא שביום ההוא לא יאבו בלשון כזאת, שהייתה לה שעת כושר להתרפא מנעיה ולא עשתה כן. ואנחנו ממונים על שלומה של הלשון העברית, שכל דברי קדושה שבעולם לא נאמרו אלא בה, שכתביה תיקנו את לשונותיהם וספרותם של עמים רבים באירופה ואל בארנו, אל כתבי לשוננו, ונחננים משוררי עמים ללוק ממימיה בשביל להשיב את נפשם, ועתידיים ניי ארצות לבוא אליה ולעמול לשימה בפייהם, כפי שאמר עליה צפניה בנבואתו (ג, ט): כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה. ופירש ר' אברהם אבן עזרא: שפה ברורה הוא לשון הקודש.

לפני שנים, קודם שקמה המדינה, נוסדה, מטעם ועד הלשון שהיה בימים ההם, מועצה לתרבות הדיבור. בכלל תכניתה היה גם תיקון הגיית אותיות אלו, כולן או מקצתן. אבל מועצה זו בטלה כנראה, והדבר הוסיף להיות פרוץ משהיה. על כן באתי היום להציע לפניכם, כי נזמן עצמנו לטכס עצה מה נעשה בשביל להחזיר אלינו את חמש האותיות של האליף ביית. יש עם לבי להציע, כי נשתדל בדבר הזה בכמה אופנים. אופן אחד: שנחיל ללמד תינוקות של בית רבן, את תלמידי כיתה א' של בתי הספר או את תינוקות הגן, נלמדם להגות את כל כ"ף ביית האותיות. לשם כך עלינו להקדים וללמד את המורים ואת הגנות ואת הגנות את כל האותיות. לפי זה יש צורך לכלול בתכנית הלימודים של בתי המדרש למורים ולגנות שיעורים בדרך הדיבור ובדרך ההגייה. ועוד נעשה, שנדרוש מן הרדיו שיעמידו קריינים הלמודים לבטא את כל כ"ף ביית האותיות של הלשון, והיו קריינים תחילה מאחינו עולי ארצות המזרח. אופן אחר, שתהיה התחלת הלימוד לא כל האותיות, אלא שתיים או שלוש בלבד, כגון העיין והחייית, או שמא אף הריו עמהן, ונעשה לנו תכנית, שלאחר כמה שנים נתחיל ללמד גם את הטיית והקוף, שתיהן

ביחד או בזו אחר זו. אף נוכל ללמוד לקח ממעשיה של אותה מועצה, והם כתובים ב"לשונו" כרך ט"ז. ושמה יש ברשות האקדמיה דברים אחרים בכתובים של המועצה ההיא. ודאי נצטרך לטרוח הרבה בדבר הזה. יהיה עלינו להביא את הדבר בלבם של הממונים על החינוך ובלבותיהם של המורים. יהיה עלינו לבוא בדברים עם השחקנים של בתי התיאטראות ועם רשות השידור ועם החונים ועם עוד אנשים אחרים, שנושאים מידברותם בקהל. ועוד אני מציע שנושיב ועדה של שלושה או חמישה חברים שיבחנו, אילו הן הדרכים הנכונות שנהגו בהן, ומה המעשים המועילים אשר נעשה.

ידע אני שקשה הדבר לעשותו מאוד, לפי שאנו באים להחזיר דבר שכבר נתבטל. וכתוב בתולדותינו על עשרת הדיברות שהיו נקראים כל יום עם התפילה, וביטלום מפני תרעומת המינים. וכשביקשו חכמים אחר כך להחזירם לא יכולו, מפני שכבר ביטלום. אבל אם באמת ובלב שלם נרצה להציב את גבול לשונו, יהיה הדבר הזה מדברים אחרים שביטלו ואנו מחזירים אותם; כהחזרת הארץ לבניה וכדיבור העברי עצמו, שהחזרנו אותו לבתינו ולבתי ספרינו ולחוצות עיר, ואנו הולכים ומידבקים בו באהבה רבה וברחמים גדולים.

הא' שירמן: לפני שנפתח בוויכוח, רצוני להוסיף מלים מעטות למה שהזכיר הא' מירסקי. היה לי הכבוד להשתייך לאותה ועדה לתרבות הדיבור, שיחזמה היה פרופ' גייטן. לדעת, הוועדה עשתה אז עבודה מועילה, להלכה. אספנו קודם-כול את הטעויות המרובות שעושים בדיבור, והצענו שורה של הצעות. אמרנו שקודם-כול צריך לפנות לגנוות, שמפיהן מתחיל הדיבור העברי, שהרי אם הילדים יוצאים מקולקלים מהגן – קשה לתקן. הצענו גם לפנות לרדיו וכן לשחקנים. עד כמה שידוע לי, מכל אותן ההצעות נתגשמה ההצעה בדבר פנייה לרדיו. הא' בנדיד יכול להעיד על כך, כי עמדנו אתו בקשר באותה תקופה.

הא' שבטיאל: תמהני על שנתעורר הנושא הזה במאוחר דווקא במסגרת האקדמיה. הנושא הזה הרי הוא בכייה לדורות. רבים עסקו בו וביקשו דרכים כיצד לתקן, אבל קמו עוררין על כל נטייה לתקן את המקולקל; ראו את המקולקל עצמו מתוקן. כלומר, באו ואמרו, כמו שנאמר כאן, שזוהי גורה, שאין כל הציבור יכול לעמוד בה. כל הציבור, לרבות אלה שהגיינתם מתוקנת, בני עדות המזרח, שגם הם נגררים אחרי האחרים, משום שרבותיהם עצמם משבשים את המבטא.

איני צריך לחזור על דברי ראשונים, כמה הקלו בעצמם בהגיינת הנינים, עד שהגענו גם להבלעה, בשל להיטות בדיבור. ילדים מבליעים מלה במלה. אמר אחד המורים הוותיקים, שהם למדו ממידת קונם: שמור וזכור בדיבור אחד. הנענו גם לראשי-תיבות במקום השימוש במלה השלמה. והזכירו את דברי חז"ל שהלכה היא, שאין מורידין לפני התיבה את שאינם מקפידים להבחין בין עיצורי הגרון כהלכה. התקלות הן מרובות. אחריו עצמו באחד הפרקים בספר "תחכמוני" מלגלג על אותו ש"ץ, כיצד הוא משבשש הנינים. הוא שמע כיצד הוא אומר: יצר את האדם בהמה (בתכמה). שליחי ציבור מחליפים לא רק את ההגיים, שאולי הם קשים להגיגי, אלא גם הנינים, שלא קשה להגותם, כגון א ו-ה'.

אפשר שהראשונים היו טרודים בהקניית הלשון ולא נתנו את דעתם גם ליפי התנייה. אבל עכשוויה של הלשון נפוצה ברבים, הניעה השעה לתקן.

אני רוצה לתת דוגמה. מה יעשה הבן ולא יחטא, אם המורה מכתוב לתלמידים הכתבה על פרשת נח ואומר: "כנים (קנים) תעשה את התיבה"? הלא נח נצטווה להכניס גם מן החי הזה לתיבה. לפחות באותן צורות, שיש בהן דו-משמעות תידרש מהמורים הבחנה, כדי שלא תהיה בהן טעות.

הגענו לידי כך שמשבשים גם את הדקדוק, ואנוסים היינו לעשות למשל, מן הכחשה –

הכְּחָשָׁה. זו תקלה, שהיא פרצה להרבה תקלות בלשון.

צדקו אלה שאמרו כי בבית-הספר הערבי, למשל, אין בעיה של כתיב. הייז שלהם היא ויז, וההי שלהם היא ה'. היום יש מורים לערבית, המלמדים את הילדים להגות ויז כעין הבית הרפה, ודבר זה חדר גם להוראת הלשון הערבית. אין אתה יודע אם לומר: "אכלו ענבים וישבעו". או "אכלו ענבים וישבעו". השיבושים משנים את משמעות הלשון. רגילים תלמידים לומר: העיקר הכוונה, הכול הולך אחרי הכוונה. אם הולך אחר הכוונה, יש פתח לכמה וכמה טעיות.

האמת ניתנה להיאמר: התקנה אינה כאן; אבל מכאן יוצאת ההוראה. אין אני יודע, מה כוחה של האקדמיה ללשון לעשות את הדבר, להביא לידי תיקון. נכון, הדרך הטובה היא לפנות למשרד החינוך והתרבות. היו שנים טובות, שהכניסו לתכנית הלימודים של הסמינר גם קריאה מתוקנת. אני עצמי הוריתי בסמינר בתל-אביב לפני שנים. מאז ביטלו את הוראת הקריאה כשיעור לעצמו.

המקום המתאים לתיקונם של דברים הוא בראש וראשונה הסמינר למורים ולננות. יש להפעיל את משרד החינוך, כדי שבשעת מיבחן בלשון, בדקדוק ובתחביר תהיה הדעת ניתנת גם לקריאה מוטעמת, נכונה ומדויקת מבחינת ההגייה. כבר נתונים את הדעת על כך, אלא שמשרד החינוך עדיין מסתייג. יש לעמוד על כך, כדי שלפי שעה ידע התלמיד להבחין לפחות בין א' לבין ה'. לבושתנו הניעו הדברים לידי כך, שאין יודעים להקפיד על ח' ו-ע', ואין מה לדבר על ט' ו-ת' או ק' ו-כ'.

יש לפנות למשרד החינוך והתרבות לפעול לאורך החזית כולה ולתקן את הכול. אם נלך שלב אחר שלב, מי יודע מתי ידע דורנו להגות כהלכה את כל ההגיים. אורח בא למלון ושומע, כיצד בעל המלון אומר לשמשו: "ברור לו מיטה יפה". הכתובת הנכונה היא משרד החינוך והתרבות, ויש לעמוד על כך בהקפדה.

הא' רצה הבי: נשמעים דברים על המצב הקשה של הדיבור העברי כיום. יש לזעוק יותר על היחס לדיבור. אשמחנו ואשמך הדור הקודם, שלא נתנו את דעתנו במידה מספקת על דיבור עברי נכון. ניתן היה להצילו בתקופת העליות של יהודי המזרח שביטאו כהוגן. הייתה תקופה שהחמצנו - עת עליות מרבד-הקסמים של עשרות אלפי יהודים. לא רוממנו את ההיגוי בפייהם, והם התבטלו מתוך חיקוי ומשכשים את לשונם.

המצב קשה ביותר לא רק בין אחינו האשכנזים, אלא גם בין בני עדות המזרח עצמם. אני מתפלל במניין תימן - וצעירים אינם עוברים לפני התיבה, פרט למעטים. אני רואים את ההיגוי של עולי תימן ושומעים את האות ואת התנועה. הצעירים הגדלים היום, צעירים בעלי מסורת, ההיגוי מטושטש בפייהם.

הבעיה היא גם של דת והלכה. בעניין של קריאת-שמע נאמר - "קרא ולא דקדק באותיותיה". הפוסקים עומדים על כך, ויש שאלות ותשובות רבות בעניין. אחד הפוסקים נשאל לגבי בני יוון, שאינם יכולים לבטא את ה-ח'.

כאשר אתה מסתכל במצב בקרב בני עדות המזרח, אתה רואה, עד כמה המצב הוא חמור. באוניברסיטה לימודים תלמידים, שעתידיים להיות מורים. אני עוסק אתם בשירת ספרד ונהג תמיד לקרוא. ואף על פי שאין תפקידי לעמוד על ההיגוי, אני עומד על כך ורואה באיון מידה נשתבש בפייהם ההיגוי, ולא רק האותיות הגרוניות אלא גם ה-ה', ה-א' וה-י'. כאשר אני נוכח, שהמורים הללו יהיו מחנכי הדור, אני מודאג מאד.

אנו בבית נאבקים על הביטוי. בתי הולכת לבית-הספר וחזרת כשבספיה ההיגוי של בית-הספר, ה-ב' הרפה וה-י' מתחלפות, וכן שאר אותיות.

הדבר הראשון שצריך להילחם בו הוא היחס להיגוי, היחס לדיבור. פעולה ראשונה שצריך לעשות היא – להשפיע על בני המזרח, שיבטאו את לשונם כתקנה, ולא ישנו אותה. ולא קשה יהיה להחזיר את הגלגל אחורנית, כפי שהיה לפני ארבעים שנה. הוקנים הספרדים מבטאים לפי ההחלטות, שנתקבלו בוועד הלשון. שומעים את ה"צ' ובמקצת את ה"ט'.

בענין ההיגוי קראתי דברים מעניינים בפירוש הרמב"ם על "קרא ולא דדק באותיותיה" (משנה ברכות ב, ג): "דקדוק אותיות הוא הדיוק בקריאה, שלא יניח הנע ולא יניע הנח, ויארץ תנועות, שצריך להאריך בהן, ויחטוף בקלות תנועות שצריך לחטפן, ויבטא האותיות כתקן ולא יבליע אות בחברתה וכו'. וכל הדברים האלו אי אפשר לכתבם על ספר, אלא גלמדים מפי מורה שמלמדם פה אל פה".

אני מצביע על עדות של אישיות מהמאה ה-12.

(הא' ברנגרין: הייתה מחליקת על כך).

קשה לי להתעלם ממקרה שקרה בימי ילדותי. התימנים היו בעלי היגוי טוב. הם שימשו חזנים ספרדים, קראו בתורה בנעימה ספרדית ובביטוי תימני. המקרה היה ב-1930. תימני הזמן לשמש חזן בבית-כנסת ספרדי. עזב את מנהג אבותיו, נוסח תימן. אמרו כנגדו הרבנים של העדה, כי זהו תקדים מסוכן; הוא מחליף ביטוי תימני יותר דק בביטוי ספרדי, שאיננו דק ביותר. פנו אל הרב קוק והוא פסק: "ואע"פ שהורגל פה בארץ ישראל ליתן יתרון למבטא הספרדי, זהו שיש לו איזה חן ויופי מיוחד, אבל עיקר יתרון המבטא הוא בדיוקו בחילוק האותיות והנקודות, ובוה המבטא הספרדי אינו מגיע גם למבטא האשכנזי. וק"ו שהמבטא התימני הוא משובח מכולם, שמדקדק לחלק הרבה בין כל אות ותנועה בדיוק נמרץ. חלילה למי שהחזק בו לעזוב אותו ולהחליפו במבטא אחד פחות מדויק ממנו בכל דבר שבקדושה". זה היה לפני ארבעים שנה.

העיקר הוא המעשה. מהפכות לא נוכל לחולל, אפילו נחוקק חוק, שביום בהיר יצטרכו לבטא את כל האותיות – לא יעמדו בזה. איני רואה פתרון בדרך זו. אבל יש פתרון אבולוציוני: קודם כול להעמיד את הביטוי על צורתו הנכונה. לפרסם בציבור, מהו הביטוי הנכון, שידעו הכול, שהביטוי הרווח איננו ביטוי עברי. יש אנשים המחזיקים בדעה, שבני המזרח משבשים. יש להחזיר את התודעה הזו בכל הדרכים, בשיחות רדיו וכדומה, להעמיד אותם על כך, שהם טועים. בני המזרח, בני הדור הזקן, ישמחו לגלות, שיש להם ערך חשוב. זה יזקוף את קומתם, אם יכירו, שיש בפייהם ביטוי עברי טוב.

באמצעות החינוך ובהדרגה נצליח להחזיר את הביטוי הטוב והנכון. יש אותיות, שניתן להציל מיד בלי בעיות. יש אותיות שקשה יותר להצילן כמו ה"ט' וה"ק'. מצד אחד אין להתייאש, ומצד אחר – אין לבוא במהפכות. במשך הזמן יהיו הישגים.

הא' מורג: שמענו הרבה דברים של טעם, והרבה דברים, שהם בבחינת קנים והגה והי. אם להוסיף על דברי הקינה, הייתי אומר, שלאשכנזים אסור להרשות לעבור לפני התיבה, שהרי הם מחללים את הקודש.

מבחינה מעשית נראה לי, שעדיפה תפיסת המועט ולא המרובה, תפיסה של שלבים-שלבים. אני חושב, שעל כך צריך לתת את הדעת כבר עכשיו, מפני שאם ניכנס לשלבי הפעולה, שוב נסתבך כמו שהסתבכנו בפרשה אחרת חשובה, שאיני רוצה להזכירה עכשיו. אם נתפוס מרובה, יקומו חברים נכבדים במליאה וירבו ויכוחים; הגיה מתוקנת לא תצא מוויכוח זה, רק קנים.

אני חושב, שלגבי נקודה זו אנו צריכים לגבש עמדה היום, לפני שמקימים ועדה. הוועדה צריכה לפעול לפי מדיניות ברורה.

תפיסת המועט מה סירושה? אני הייתי מתחיל קודם כול בקריאה טובה. הנח לדיבור, שיצמח מן הקריאה. אין אתה יכול לאנוס את הדוברים.

כאשר אני אומר "קריאה", הייתי מתחיל בהברה. לא "שמור וזכור בדיבור אחד". קריאה מתונה, מבנה ברור של ההברה, זו תרבות דיבור ולא עניין של מבטא. פה אדם ניכר בתרבותו. לא יהיה רע בכך, אם במשך הזמן ייווצרו בעברית שני מבטאים: מבטא עילי, המשמש בעיקר בקריאה, ומבטא של הלשון המדוברת. אם אמנם ייווצר פילוג כזה, אין בכך רע. יש למעשה נרעין למבטא עברי. יש בעלי קריאה אשכנזים; יש יוצאי אמריקה, שבשעה שהם קוראים בבית-הכנסת הם הוגים ח' ו"ע'. אני מדבר על סטודנטים. אני מדבר על מבטא עילי.

את חטאיי אני מזכיר. בהרצאותי בפני הסטודנטים אני הוגה ח' ו"ע', כאותו פרופסור שוייצרי, שבעת ההרצאה מדבר "הוכדוויטש", ואחר-כך הוא משוחח עם הסטודנטים בגרמנית שוייצרית. אין בכך כלום. זוהי תפיסת המועט.

מבנה הברה אפשר להחזיר לתודעת הציבור ללא קושי. דברים פשוטים אלו אפשר לשלב גם בתכנית "רגע של עברית". זה עניין חשוב. הוא מפתח את התודעה. יש אנשים, שאינם יודעים, מזהו המבטא התקין. אחר-כך הייתי הולך עוד שלב ומסביר לקהל מה היא האות ח'. יש סוגים שונים של ח': ח' רפויה, קלה, שאיננה מאומצת, ויש ח' מאומצת. באות ע' זה בולט עוד יותר.

והיו חברי האקדמיה לדוגמה. יקימו חברת חצ"ד (חברת צחי דיבור) ייסדו אנודת צ"ד (צחי דיבור) או צ"מ (צחי מבטא).

הלוא בשיעורים בערבית אפשר להגות ח' ו"ע'! המטרה הראשונה צריכה להיות לעורר את התודעה, ולא לבוא בדרישות מוגזמות. כל מה שאמר פרופ' ייבין הוא נכון, אבל אני חושב, שאין הוא בר-ביצוע.

יש לעורר את התודעה, להכניס בצורות שונות הדגמות כאלה לקריאה, להכניס לסמינרים שיעורים בקריאה, לא במבטא – המלה "מבטא" מעוררת התנגדות.

יש חומר רב, שהתקבץ מהשיבות של המועצה לתרבות הדיבור. דיברתי לפני ישיבה זו עם כמה סטודנטים בני עדות המזרח, והם מוכנים לתת יד לעניין. סטודנט כזה מוכן להורות בקורס מעין זה, לדבר בצורה מובלטת, להעלות את העניין לדין. נראה לי, שאת המדיניות אנו חייבים לעצב היום.

הא' ייבין: על דבר אחד אני מודה לפרופ' מורג, על שדרש שאנו נהיה לדוגמה. אנו כלומר אנשי האקדמיה. יחדלו נא אנשי האקדמיה מן העצלות הרחנית ויתחילו להרגיל עצמם לבטא נכון.

אבל אני מבטל – ובכונה לא דיברתי על כך בדברי הפתיחה – את עניין המבטא העילי והמבטא של המון העם. ואני מדוע. מפני שמי שצריך להיות עילי נהג כהמון העם (הא' מורג: היום). תמיד. (הא' מורג: לא באנגליה ולא בשווייץ).

היו לי כמה ניסיונות עם אנשים שלימדו כמורים. אחד מהם, איש יוצא גרמניה, כתב ספר, שיצא לאור בספרייה שערכתי. הוא הודה לי על כל התיקונים שעשיתי. לאחר שנים נתקבל האיש להיות מורה באוניברסיטה. נסענו לטיול, והוא הדריך – הוא דיבר בשפה משובשת. אמרתי לו: איך אינך מתבייש לדבר עברית כזו? אילו היית מורה בארגנטינה, האם היית מרשה לעצמך לדבר ספרדית כזו? והוא השיב: מה זה חשוב, העיקר העניין ולא הלשון. זוהי העמדה של העילית, שאתה מדבר עליה. עם עילית כזו לא תעשה שום דבר.

אני מתיירא, שאנודה פרטית לא תביא כל תועלת. לפני ששים שנה התאגדו תלמידים

בנימנטיה הרצלייה וקראו לעצמם "אגודת סוף פסוק" כדי לדבר בצורות ההפסק. הם המשיכו בכך שנתיים. אינני רואה שמיוזמות פרטיות, ככל שאני מברך עליהן, תהיה תקנה. אני גם מתנגד לעניין של שלבים-שלבים. תועלת לא הצמח מכך.

אנו צריכים לברר את השאלה מיסודה. יש כאלה בינינו האומרים: מה שהעם מדבר היום בשוק – זוהי עברית. אני יכול להסכים או לא להסכים לגישה כזו. אבל אני מבין אותה. על כך צריך להחליט בראש וראשונה: האם גישה זו היא נכונה או לא? אם היא נכונה, אין צורך בשום תיקון. כך מדברים, זוהי עברית. זו אינה עברית מקראית; זו עברית של היום – תפיסה של הרגע. לפי זה אין צורך בתיקונים. נחל "לבלבל את הראש" לאנשי הרדיו והתיאטרון. אינני חושב, שזה נכון, אבל אם נתקבל גישה כזו, אין לנו מה לעשות, אין לנו מה לדבר.

קודם כול צריכה להיות ועדה שתכריע בבעיה זו: יש צורך בתיקון, או אין צורך בו? יש צורך לאשר את הספרדית-האשכנזית שבפינו, או שיש צורך לעשות משהו לתקנתה של ההברה הספרדית – ולא חשוב אם זו הברה ספרדית, בוכרית או תימנית. מובן, שיש הבדלי נוסח בין העדות. אבל אם לתקן – הרי יש לתקן את הכול בבת אחת, ולהתחיל מבית-הספר. היום יש לנו אפשרות כזו, מפני שהחוק הוא בידענו, ואנו יכולים לכפות אותו על משרד החינוך. בסופו של דבר גם את הכתיב כפינו על משרד החינוך, נעשה או לא נעשה – הדבר תלוי בנו ולא במשרד החינוך. אם לא נעשה עכשיו, בעוד דור לא יהיה מקום לעשות עוד, כי אותם יהודים המבטאים היום היטב – בניהם לא יבטאו כמותם, ועל נכדיהם ודאי שאין מה לדבר.

הא' שלי: איש מאתנו אינו חולק על מציאותם של קלקולים. אבל אם אנו מדברים ברצינות על אפשרות של תיקון, אין להתעלם מהמעצורים שעל דרכנו, שלא נצליח להסיר אותם בשום חוק או צו של כפייה. לא יועיל לנו חוק. (הא' ייבין: לא להיום, אבל לחינוך הדור הבא!) קודם כול, חוק כזה לא יתקבל. אני מכיר את המציאות. אין בכנסת רוב בעד חוק כזה. כל נשלה את עצמנו. גם אילו הייתה הכנסת מקבלת חוק זה, לא היו מקיימים אותו. הכנסת קיבלה כמה וכמה חוקים שלא נתקיימו, כי המציאות הפרה אותם, או עשתה אותם לדברים שאינם ניתנים לתיקון. אין לסמוך על חוק.

אנו עומדים מול סטיכיה עצומה. עוברות עלינו סערות רוח חדשה, גדולה וחזקה, שיש בה כדי לפרק הרים ולשבר סלעים. עולמנו נהפך כולו. קודם כול, היחס לתרבות העברית בכלל, והיחס ללשון העברית בפרט. אולי אינכם רואים, מה נעשה ברחוב. אנו עומדים כאילו על סף חורבנה של הלשון. עליות מאמריקה ומרוסיה, משני קצות העולם, איך נכניס אותם לתלם של ע' – א' – ה' – ח'? נגד מי אנו עומדים? אם נשב ונקבל החלטות, לא יהיה לכך ערך. נחשוב על דרכים, איך נגיע לאט-לאט למשהו. אלה המדברים על התפתחות איטית – צודקים. אנו יכולים להציל אודים עשנים. אם נסתפק במועט, אולי נמצא איזו שהיא דרך. מבחינה עקרונית – אני אתכם, אבל אני רואה זאת כעניין אבוד מבחינה מעשית. אמרתם: נתחיל מהגן. אחר-כך מישונו נזכר שצריך להתחיל מהגנת, מהמורה. אם נתחיל מהסמינרים – משהו יצמח. אתם יודעים, כמה שנים דרושות כדי לגדל דור חדש של מורים?

(הא' ייבין: עשר שנים.) תוך עשר שנים יקרה משהו בציבור ובלשון. הקלקולים יהיו גדולים פי כמה, עד שלא נכיר את העברית. הדברים מתפתחים בקצב רציני.

זה בנוגע לחינוך מורים. וכי יש לנו מורים ללימוד העברית הרגילה? האם כל המורים יודעים עברית טובה? בכך עוד לא עשינו כלום. אילו התחלנו מהסמינרים והיינו יודעים להכשיר אלפי מורים טובים, אפשר שהיינו כובשים כיבושים בלשון. אבל באה עלייה וצריך היה לעמיד לרשותה מורים. זהו קהל גדול של עשרות אלפים, של רבבות. הבה נדע, עד כמה קשה המלאכה!

ונגיה, שהגן הוא טוב, והנגנת יודעת עברית. ומה על הבית? הילד ידבר במבטא תימני עם אם המדברת במבטא רוסי? האם מקלקלת מיד את אשר לימד המורה. הגן אינו התשובה. סוגיה זו הייתה כבר לפני 10-12 שנים משימה גדולה לאנשי הרדיו, לפני שכפינו עליהם את המבטא התקין של ח' ר-ע'. על התוצאות נשמע ממר בנדויד. הוא יספר לנו, איך הוא רואה את הדברים שם. גם אז ידענו, שעלינו לבוא אליהם רק בבקשה אחת לפי שעה - לבטא את ה'ח' ואת ה'ע'. על ה'א' וה'ה' לא היה ספק. איוו מלחמת התשה הכריוו על העניין מתוך הרדיו ומהחוק. עשו זאת לצחוק. עד היום משתדלים לעשות זאת לצחוק. (הא' שבטיאל: יש שיפור בקריינות).

אני רוצה להוסיף עוד פרט אחד לכל הסוגיה הזו. גניח למבטא של אות בודדת. שאלו: איך מדברים בכל הארץ? מהי תרבות הדיבור? כאשר אתה שומע ילד מדבר, איך תופס, מה הוא אומר. הוא מדבר חצאי מלים, או שלוש מלים בבת אחת. כל הדיבור הוא כמעט מיותר עבורו. הוא צריך לומר משהו. אילו יכול היה לומר זאת בידיים או ברגליים היה אומר גם בהן. כפו עליו לומר בפה, והוא ממלא פיו בכמה מלים בבת אחת. אין כלל תרבות דיבור. הילדים שלנו אינם מדברים, הם ממלמלים, הם צועקים. זה האסון הגדול ביותר. אילו הייתה תרבות דיבור, אפשר היה לבוא לילדים אלה בטענות ובתביעות על ח' ר-ע'. אבל כאשר אין שומעים כלל את האותיות, על מה נדבר עמם?

הבינו את המצב! במקום להתחיל מתרבות הדיבור, אנו מתחילים מעניינים דקדוקיים כאלה, שהם רחוקים מהרמה התרבותית של הילדים שלנו. וזה חל לא רק על הדיבור, אלא גם על השירה, גם על המוסיקה. איך שרים הילדים שלנו? מי מלמד אותם לשר? הם אינם שרים; הם צועקים. מה עושים המורים למוסיקה בבית-הספר - איני יודע. הילד אינו מחונך לקראת שירה טובה, הוא אינו יודע מהו טון.

אילו יכולנו להשפיע על משרד החינוך, שקודם כול תהיה בו מחלקה לתרבות הדיבור, שבבית-הספר יהיה טיפול בתרבות דיבור אלמנטרית. (הא' ברגרין: כמו שאמר הא' מורג - קריאה). כי אז היה מקום לדבר על קריאה מופתית ודיבור תקין.

הא' מדן: היום נמסר לי ממשרד החינוך, שהם עומדים לכלול מקצוע זה בתכנית הלימודים, אבל לא ח' או ע'.

הא' שלי: אם הילד יתחיל לשמוע, מה הוא אומר - הוא יגיע לזה. אם הוא ישמע מה הוא אומר, הוא יבין את ה'א' ואת ה'ה'. הרי זה פשוט מום! אפשר לשרשו - ואז אפשר לגשת לעוד פרט.

אל נבוא ברעש גדול. כל ההחלטות הגדולות הן עדיין במגרה.

הא' בנדויד: אני רוצה להשלים את האינפורמציה שהחל בה פרופ' שירמן, האחת בתחום משרד החינוך, והשניה - ברשות השידור.

לאחר שקיבלנו את ההחלטה, הרגשנו, שאם לא נמצא בן-ברית בבית-הספר - יהיה שירות השידור אי בודד ובטל. הצענו לרשות השידור, שיש לה אמצעים טכניים, שהיא עצמה תוציא ספרייה של תקליטים ללימוד עברית לעולים חדשים וותיקים, שהגיינים טובה, ולהפיץ אותם בקהל. התשובה הייתה, שאין שידורי ישראל מוסד מסחרי, והם אינם מוכנים להיכנס לעסק זה. אמרנו: נלך לבעל הברית, למשרד החינוך. אמרנו לאנשי משרד החינוך: הואיל וצעירים רוצים להכשיר עצמם לתפקידים שונים, רוצים להיות קריינים, מנחים וכדומה, נקיים בכל בית-ספר חוג לתרבות הדיבור. הטובים בחוג יקבלו פרסים. יבואו לירושלים, ומהם נעמיד במשך הזמן את הקריינים. נהפוך זאת לעניין של יוקרה. ילד הקורא יסה בכיתה, ייחשב לו הדבר לכבוד.

גיסיו לשתף בכך את משרד החינוך, את האולפנים, את התיאטראות. מהתיאטראות לא קיבלו כל תגובה. הם לא היו מוכנים לשום דבר. היתה להם עמדה ברורה. הם לא היו מוכנים להיכנס לחלם.

משרד החינוך נהג מנהג סחבת, משך אותו בלך ושוב במשך 4-5 שנים. לא רצינו לפלוש לבתי-הספר, לבחור מכל בית-ספר את הטובים. הרגשנו שלא נוכל להיכנס לבתי-הספר בלי שיתוף פעולה עם משרד החינוך. משרד החינוך לא היה מוכן באותם ימים להירתם לעניין זה. אני רוצה לציין, שחל שינוי במצב, כאשר מר יוסף שקד נרתם לפעולה זו בשנים האחרונות. הא' שבטיאל ואנוכי היינו בוועדה, שבחרה את הקטעים לתקליטים. כבר מוציאים את התקליטים, ונאמר לי שבקרוב הם יהיו למכירה. במשרד החינוך יש תכנית להכניס את השיעור הזה בכיתות. (הא' מדן: הם עשו זאת).

דומני שהם לא הקפידו. איני יודע, אם בתקליטים ההגיינה היא כפי שנדרש. על כל פנים, משרד החינוך הדפיס כמה תקליטים. יש בדעתו לשלב אותם בתכנית הלימודים. אמרו לי, כי בשנה הבאה ייכנס עניין התקליטים לכיתות. (הא' מדן: התקליטים כבר מוכנים).

עניין, שאפשר היה לעשותו במשך חודש-חודשיים, נמשך תשע שנים.

אין לנו יד בתקליטים אלו. אנו תכנונו דבר אחר. אבל משהו בכל-זאת נעשה.

ברדיו ניכרת ירידה חמורה ברמה. לפני תשע שנים התקרב הדיבור למופת. סיבה אחת היא, שנברו התיאוריות גם בקרב חוגי האוניברסיטה המערערות את הדיבור התקין, ויש ברדיו אנשים, שתמיד יכולים למצוא מרצה באוניברסיטה, שאינו חושב כמו האקדמיה. יש תנא דמסייע (הם אינם מסתייעים בפרופ' עוזי אורנג).

סיבה שנייה: המוסד גדל והתרחב במשך 3-5 השנים האחרונות, ומספר הקריינים גדל פי חמישה. לא הייתה שהות להכשיר קריינים, בעיקר בשביל הטלוויזיה. אנשים שנכנסו לטלוויזיה אמרו מראש: אנו לא נלך בדרך הרדיו. הואיל וגדל מספר הקריינים, לא היתה שהות לה כשיר אנשים יודעי לשון לא רק בהגייה אלא גם בניסוח. כאן יש עם-ארצות גדולה.

ומה נעשה בתחום זה? טענו לעומתנו: אתם דורשים ע' ו-ח'. יש בטלוויזיה אנשים, שאינם יודעים אפילו אל-ף-בית של דקדוק עברי. המנחה ידבר בשגיאות, הכתבים ידברו בשגיאות – והיה פער עצום בין מה שאומר הקריין לבין מה שאומרים המשתתפים בתכנית. צריך לשכלל במקביל את כל המשמיעים את קולם. אם הכתב ידע עברית יותר טוב, אז יהיה מקום להגייה מתקנת.

דובר על קורס. מדריך לשוני יינתן לכל עובד. הוא יצטרך ללמוד אותו ולהיבחן עליו. אם הרמה הכללית תעלה, נוכל להחזיר את החומרה הזו כפי שהייתה. וזהו התקווה האחרונה. הואיל ומר חובב הוא המנהל, אני מקווה שנחזיר את הגלגל למצב הקודם.

הא' מירסקי: דיברנו על שני עניינים: על תרבות דיבור ועל הגייה. הא' שלי אמר שאת תרבות הדיבור צריך לשכלל בפיותיהם של המדברים, ואילו ההגייה היא מום. הדעת נותנת שראשית כל צריך לעסוק במומים ולהסיר אותם. הבעיה של תרבות הדיבור אינה קשורה להגייה (הא' שלי: זה קשור מאוד). (הא' מורג: זהו היסוד, שעליו אתה מניח). אני מבקש לעשות חלוקה. גם אצל עמים, שיש שם בעיה של הגייה, גם שם יכול הדיבור לירד, עד שהם צריכים תיקון בתרבות הדיבור. זה לא רק אצלנו. יכול אדם לדעת להגות ע' ולהוציא מפיו חצאי מלים. אלה הם שני דברים, ולא דבר אחד.

הא' מורג: אין הדברים חופפים, אבל תרבות דיבור טובה מחייבת גם הגייה תקינה.

הא' מירסקי: לזה אני מסכים. בין שני הדברים הללו יש הבדל: תרבות הדיבור זה דבר

שאפשר לעסוק בו גם בעוד עשר שנים ולא יבולע לו, ואילו הגייה, אם לא נרפא אותה – לא תתרפא. זה יהיה מום קבוע, ולא מום עובר. לכן דבר זה הוא ראשון במעלה.

אני צריך לומר, שכל השנים אני רואה באקדמיה קול ענות חלושה, רפיון ידיים, מורא מפני הציבור, מפני הקהל. והדבר לאמיתו הוא ההיפך מזה. אנשים מהציבור פונים ומבקשים לשמוע, מה הם דוברים. הם רוצים הוראה מאתנו.

הוועדה לתרבות הדיבור לא עסקה הרבה בכך. היא רק התחילה. אני קורא, שהכריוז על סמינרים מיוחדים לעניין של תרבות הדיבור, ושם כללו גם ט' – ת', ח' – ע', (הא' מורג: שלבים-שליבים). והנה באו מורים מכל קצוות הארץ לסמינר. היו מורים כל-כך הרבה, שהיו צריכים לחלקם לשני סמינרים. זה היה לפני שנים. לא יכלו להכיל אותם. כנראה שהמועצה בטלה מפני המלחמה.

הא' מדן: זה היה אחרי המלחמה, בשנים תשי"ו ותשי"א. פרופ' גיטן עדיין עסק בזה. גושן-גוטשטיין היה המזכיר.

הא' מירסקי: האקדמיה אינה צריכה לחוקק חוק, אין מבקשים חוק. אל נשכח, שיש לאקדמיה כוח לפעול. לאקדמיה יש יכולת לבוא לבית-הספר. משרד החינוך יענה לדרישת האקדמיה, אם תקום מועצה כמועצה ההיא, שישתתפו בה אנשי משרד החינוך וגם אנשי הרדיו וגם אנשי הסתדרות המורים, ואיננו זקוקים לשחקנים. אם תקום מועצה, או יקום ועד, המורכב מאותם גופים שהזכרתי – אפשר יהיה להגיע לבית-הספר, לייסד שעות של הוראה בסמינרים בלי כל קושי. מורים יהיו לנו ושיעורים יהיו לנו.

הזכיר הא' בנודל, שהרדיו התחיל לעסוק בעניין, אלא שהוא נשאר בודד. אני צריכים לדאוג לכך, שהרדיו לא יהיה בודד. ע' – ח' שומעים רק ברדיו. אם נפיץ הגייה זאת גם בבתי-הספר, גם בפיותיהם של אנשים, הרדיו לא יהיה יחיד. הדבר לא יהיה מבחנה כל-כך. אני רואה, שאי-אפשר להציע עכשיו ועדה, כי אין חברים. אני מבקש לבחור ועדה שהיא תייסד את המועצה. יש להביא את העניין בפני מליאת האקדמיה, כדי שהיא תוכל להתכנס ולתת לזה תוקף של האקדמיה.

הא' ייבין: יש לנו תמיד אנשים חכמים, שאיש אינו חולק על חכמתם ותבונתם, המבקשים לרפות ידיים על כל מה שמבקשים לעשות. הם אומרים: זה לא לפי כוחנו, אנו איננו יכולים לתקן. כאשר התחילו בן-יהודה וחבריו להנהיג את הדיבור העברי, היו להם הרבה פחות סיכויים להחיות את העברית מאשר יש לנו היום לתקן את השיבושים. הם לא התייראו, עשו והצליחו. (הא' ברגרין: או אהבו את העברית). מדוע אנו חייבים לשבת ולא לעשות דבר, שמא לא נצליח? והי הודאה בכישלון מראש. אם זו תהיה גישתנו, מוטב שנתפטר מהאקדמיה ונגיד, שאין לאקדמיה מה לעשות.

הצעתי שתי הצעות, שנצא מכאן בקריאה אל המליאה, שהיא תקים ועדה, שמתפקידה יהיה לבדוק, אם אפשר לאשר את המצב כמות שהוא היום, או שיש צורך בתיקונים, ואם כן – מה הם התיקונים? אני מבקש, שנעמיד דבר זה לדיון ולהצבעה. אם הצעה זו תתקבל, נביא אותה למליאה. זה דבר פשוט ביותר, שתהיה איזו תוצאה שהיא.

הא' ייבין: נבוא בהצעה למליאה. לאחר החלטה כאן נראה, אם יש לנו צורך לפעול אצל משרד החינוך בדרישה לתיקונים רשמיים.

הא' מורג: פרט לעמדה של הא' ייבין, יש אחדות דעות באשר לדרך הביצוע הכללית, באשר לגישה. כדי שלא נעמוד בפני המליאה במצב לא נוח – וזאת משום שעשויות לעלות שם

שאלות, כגון השאלות שאתה שאלת, נראה לי, שכדאי כבר עכשיו לקבוע קו מנחה אחד: הוועדה תפעל למען שיפור המצב שלבים־שלבים, ובהתאם לאפשרויות. שאם לא כך – ואני מרגיש זאת – נשב ונדבר, ולא נוכל לפעול. אני מציע, שזה ייאמר במפורש.

הא' שירמן: סיימנו את הדיון. נשאלת השאלה: האם לפנות למליאה, או שמא נוכל להקים כאן את הוועדה? אני חושש מאוד, שאם נגיע למליאה, כל הוויכוח שהתנהל היום יחזור שם.

הא' מדן: אי־אפשר לעקוף אותה.

הא' מורג: אפשר למסור הודעה.

הא' שירמן: אפשר לפנות למליאה.

הא' ייבין: תיקן קטן: במקום שנבוא בהצעה למליאה, נבוא בהצעה למנהלה.

הא' מדן: חברי המליאה יקבלו את הפרוטוקול של הישיבה הזאת. הם יקראו מה שנאמר. אפשר לבקש מהמנהלה, שבהביאה את הדבר למליאה, לא תפתח בדיון, אלא תבקש מן המליאה החלטה.

הא' שירמן: אני מבין, שאין צורך להצביע.

הא' מירסקי: המליאה תקבע את הוועדה, אם היא תסכים לכך.